

ANALIZA O POSTUPANJU SUDOVA
U POSTUPCIMA POVODOM
NASILJA NAD ŽENAMA
I RODNO ZASNOVANOG NASILJA

ANALIZA O POSTUPANJU SUDOVA
U POSTUPCIMA POVODOM
NASILJA NAD ŽENAMA
I RODNO ZASNOVANOG NASILJA

ANALIZA O POSTUPANJU SUDOVA U POSTUPCIMA POVODOM **NASILJA NAD ŽENAMA I RODNO ZASNOVANOG NASILJA**

Centar za monitoring i istraživanje CeMI
Bul. Svetog Petra Cetinjskog 96, VI/12
E-mail: info@cemi.org.me
www.cemi.org.me

Urednik:
Zlatko Vujović

Autor:
Gordana Mitrović

Godina izdanja:
2024

Štampa:
Studio Mouse

Tiraž:
100

**Ministarstvo ljudskih
i manjinskih prava**

Analiza je nastala u okviru projekta „Jačanje pravosudnih mehanizama za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja” koji Centar za monitoring i istraživanje realizuje u partnerstvu s Institutom za pravne studije IPLS, a finansira Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Mišljenja i stavovi iskazani u ovoj analizi predstavljaju mišljenja autora i ne održavaju nužno zvanične stavove donatora.

**ANALIZA O POSTUPANJU SUDOVA
U POSTUPCIMA POVODOM
NASILJA NAD ŽENAMA
I RODNO ZASNOVANOG NASILJA**

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. STRATEŠKI, PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR	9
2.1. MEĐUNARODNI STANDARDI	9
2.1.1. ISTANBULSKA KONVENCIJA	9
2.2. NACIONALNI STRATEŠKI OKVIR	10
2.3. NACIONALNI PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR	11
2.3.1. PRAVNI OKVIR	11
2.3.2. INSTITUCIONALNI OKVIR	16
2.4. SUDSKA ZAŠTITA U SLUČAJEVIMA NASILJA NAD ŽENAMA I RODNO ZASNOVANOG NASILJA	18
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	21
4. ISTRAŽIVANJE PRAKSE SUDOVA U SLUČAJEVIMA KRIVIČNIH DJELA S ELEMENTOM RODNO ZASNOVANOG NASILJA I ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	22
4.1. UZORAK	22
4.2. RANIJE PRIJAVLJIVANJE/NEPRIJAVLJIVANJE NASILJA OD STRANE OŠTEĆENE	23
4.3. PRIDRUŽIVANJE OŠTEĆENE KRIVIČNOM GONJENJU	24
4.3.1. PREDMETI U KOJIMA JE KAO OLAKŠAVAJUĆA OKOLNOST CIJENJENA ČINJENICA DA SE OŠTEĆENA NIJE PRIDRUŽILA KRIVIČNOM GONJENJU	28
4.4. PRETHODNA OSUĐIVANOST OKRIVLJENOG	29
4.4.1. PREDMETI U KOJIMA JE OŠTEĆENA RANIJE PRIJAVLJIVALA NASILJE, A U KOJIMA JE OKRIVLJENI PRETHODNO OSUĐIVAN/OSUĐIVAN ZA ISTOVJETNO ILI ISTOVRNSO KRIVIČNO DJELO/A	30
4.5. ODNOS OŠTEĆENE I OKRIVLJENOG	31
4.6. KAZNENA POLITIKA	33
4.6.1. KAZNA ZATVORA I KAZNA ZATVORA KOJA SE IZVRŠAVA U PROSTORIJAMA ZA STANOVANJE	33
4.6.2. KAZNA ZATVORA U TRAJANJU DO ŠEST MJESECI	34
4.6.3. KAZNA ZATVORA U TRAJANJU OD ŠEST MJESECI DO JEDNE GODINE	36
4.6.4. KAZNA ZATVORA U TRAJANJU DUŽEM OD JEDNE GODINE	38
4.6.5. USLOVNA OSUDA	39
4.6.6. IZRICANJE MJERA BEZBJEDNOSTI S POSEBNIM OSVRTOM NA MJERE BEZBJEDNOSTI ZABRANE PRIBLIŽAVANJA I UDALJENJA IZ STANA ILI DRUGOG PROSTORA ZA STANOVANJE	40
4.6.7. STRUKTURA PREGLEDANOG UZORKA U POGLEDU SAMIH KRIVIČNIH DJELA	40
4.7. OSTALA ZAPAŽANJA	41
5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	45
LITERATURA	52

UVOD

Rodno zasnovano nasilje obuhvata nasilje počinjeno na osnovu roda, a u širem smislu obuhvata i nasilje nad ženama. Prema definiciji Istanbulske konvencije, rod se odnosi na društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje društvo smatra odgovarajućim za žene i muškarce, a sadrži nejednakost moći između polova. Pod rodno zasnovanim nasiljem se uobičajeno podrazumijeva nasilje počinjeno na osnovu roda, pri čemu rod, prema definiciji Savjeta Evrope, predstavlja društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.¹ Međutim, nasilje nad ženama može se javiti i u kontekstima koji nijesu nužno povezani sa rodnim normama i očekivanjima. Takođe, moramo napomenuti da žrtve rodno zasnovanog nasilja nijesu samo žene (uključujući djevojke mlađe od 18 godina), nego to mogu biti i muškarci i dječaci, kao i pripadnici/pripadnice LGBTIQ+ populacije; stoga pojmovi rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad, odnosno prema ženama nijesu sinonimi, ali se usljed dominantne procentualne zastupljenosti žena kao žrtava akata rodno zasnovanog nasilja oni često poistovjećuju.

U ovoj analizi fokusirali smo se upravo na nasilje nad ženama, ali uz napomenu da naše istraživanje ne obuhvata samo rodno zasnovano nasilje nad ženama, već obuhvata i nasilje nad ženama koje se ne mora nužno staviti pod kategoriju rodno zasnovanog nasilja.

Žene, čak i kada nasilje nije direktno povezano sa rodnim ulogama, se često nalaze u situacijama gdje su u nepovoljnijem položaju u odnosu na nasilnike. Zbog društvenih, ekonomskih i kulturnih faktora, žene su često u poziciji manje moći i osnaženja. Ova nejednakost, koja može biti posljedica ekonomskih, obrazovnih ili društvenih okolnosti, može ih učiniti ranjivijim na nasilje, čak i u slučajevima gdje rod nije glavni faktor nasilja. Na primjer, žene mogu biti ekonomski zavisne od nasilnika, imati ograničene resurse za izlazak iz toksičnih veza ili suočavati se sa socijalnim stigmama koje ih dodatno sputavaju u traženju pomoći.

Dakle, nasilje nad ženama u ovom širem kontekstu ne mora nužno biti uzrokovano rodnim ulogama, ali je važno uzeti u obzir sve okolnosti koje ih mogu staviti u osjetljiviji položaj i otežati im pristup zaštiti i pravdi. Zbog toga je naš cilj istraživanja sveobuhvatan, kako bi se stvorili uslovi za efikasnu prevenciju i eliminaciju nasilja, uzimajući u obzir sve složenosti i uzroke nasilja prema ženama.

Analiza koja je pred vama bavi se samo krivičnopravnim i, donekle, prekršajopravnim aspektima rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama i to, konkretno, krivičnim postupcima u kojima su oštećene (žrtve) žene, bez obzira na uzrast i odnos u kome se nalaze s izvršiocem djela. Prekršajopravni aspekti su sagledavani tokom vršenja analize iz razloga što je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici propisan čitav niz radnji za koje članovi porodice snose prekršajnu odgovornost, kao i zaštitnih mjera koje se mogu izreći u prekršajnom postupku. U nemalom broju obrađenih krivičnih predmeta dio dokazne građe, u pogledu prethodne osuđivanosti okrivljenog, čine rješenja donijeta u prekršajnom postupku.

Ova analiza koja ima nekoliko ciljeva: Da pruži dublje razumijevanje trenutnog pristupa sudova u Crnoj Gori u slučajevima nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja; da istraži u kojoj mjeri sudovi u Crnoj Gori primjenjuju međunarodne standarde, poput Istanbulske konvencije

¹ Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), čl. 3, st.1, tačka c.

i smjernica Evropskog suda za ljudska prava, u postupcima nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja; da istraži specifične izazove i prepreke sa kojima se suočavaju žrtve rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama prilikom pokretanja i vođenja sudskih postupaka i da ispita u kojoj mjeri kaznena politika ima odvraćajući efekat na počinioce i doprinosi smanjenju nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja.

Ova analiza je nastala u okviru projekta „Jačanje pravosudnih mehanizama za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja“ koji Centar za monitoring i istraživanje realizuje u partnerstvu s Institutom za pravne studije IPLS, a finansira Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.

STRATEŠKI, PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

2.1. MEĐUNARODNI STANDARDI

Međunarodni okvir u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja temelji se na nizu pravnih instrumenata, poput Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (BPfa), Deklaracije o eliminaciji nasilja nad ženama (DEVAW), kao i Rezolucije Generalne skupštine UN 48/104. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1996) takođe predstavlja važan instrument zaštite od nasilja, koji garantuje osnovna ljudska prava i slobode, uključujući slobodu od nasilja.

Rezolucijom UN br. 54/134 (1999), 25. novembar proglašen je Međunarodnim danom borbe protiv nasilja nad ženama, čime je globalno naglašena važnost podizanja svijesti o ovom problemu. Evropska povelja o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou (2006) promovise implementaciju rodne ravnopravnosti u lokalnim zajednicama, dok Povelja o osnovnim slobodama u Evropskoj uniji (2007) pruža dodatne garancije ljudskih prava, uključujući zaštitu od rodno zasnovanog nasilja. Dugoročni ciljevi za postizanje rodne ravnopravnosti postavljeni su kroz Pakt za ravnopravnost polova 2011-2020 i Evropsku strategiju za rodnu ravnopravnost 2021-2025.

Uvažavajući globalnu dimenziju borbe protiv rodno zasnovanog nasilja, važno je pomenuti i dokumente koji se bave zaštitom djece, jer nasilje u porodici često pogađa i djecu, bilo kao direktne žrtve ili kao svjedoke nasilja. Konvencija o pravima djeteta i Lanzarot konvencija Savjeta Evrope, koja se odnosi na zaštitu djece od seksualne eksploatacije i zlostavljanja, dodatno proširuju pravnu zaštitu, dok Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima obezbjeđuje obavezivanje država na zaštitu djece od svih oblika nasilja, uključujući trgovinu ljudima.

Za potrebe ove analize, najznačajnija je **Konvencija o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulska konvencija**.

2.1.1. ISTANBULSKA KONVENCIJA

Nastala radom Odbora za sprječavanje i suzbijanje nasilja i usvojena u aprilu 2011. godine u Istanbulu, ova konvencija se primjenjuje na sve oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, a posebnu pažnju posvećuje specifičnim oblicima nasilja poput psihičkog, fizičkog, seksualnog nasilja, prisilnog braka, sakaćenja genitalija i seksualnog uznemiravanja.

Istanbulska konvencija donosi sveobuhvatan okvir za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Cilj ove konvencije jeste zaštita žena od svih oblika nasilja, eliminacija diskriminacije, promocija ravnopravnosti, i osiguranje pomoći žrtvama. Konvencija postavlja definicije ključnih pojmova, kao što su „nasilje nad ženama“, „nasilje u porodici“ i „rodno zasnovano nasilje nad ženama.“ Ove definicije obuhvataju različite oblike nasilja i diskriminacije, a primjenjuju se u kontekstu mirnodopskih uslova i oružanih sukoba.

Konvencija uspostavlja obavezu država potpisnica da osiguraju zakonodavne mjere za prevenciju, zaštitu žrtava i sankcionisanje nasilnika. Takođe se zahtijeva međunarodna saradnja, a posebno angažovanje na uključivanju rodne perspektive u evaluaciju i implementaciju.

Važan aspekt je obaveza država da osiguraju potrebne resurse za sprovođenje mjera, saradnju sa nevladinim sektorom i transparentno prikupljanje statističkih podataka. Konvencija takođe

zahtijeva edukaciju, podizanje svijesti i obuku profesionalaca, te uključivanje medija i privatnog sektora u prevenciju nasilja.

U okviru prevencije, Konvencijom su uređeni i podizanje svijesti, obrazovanje, obuka profesionalaca, program za preventivnu intervenciju i tretman, kao i učešće privatnog sektora i medija.

Poglavlje posvećeno zaštiti i podršci predviđa da će potpisnice Konvencije, u skladu sa svojim zakonodavstvom, preduzeti potrebne zakonodavne i druge mjere za uspostavljanje efikasnih mehanizama saradnje među svim relevantnim državnim institucijama. To uključuje pravosudne organe, tužilaštva, agencije za sprovođenje zakona, lokalne i regionalne organe vlasti, kao i nevladine organizacije i druga relevantna pravna i fizička lica. Cilj ovih mehanizama je zaštita i podrška žrtvama i svjedocima svih oblika nasilja obuhvaćenih Konvencijom, uključujući opšte i specijalizovane servise podrške.

Crna Gora je među prvima u Evropi ratifikovala Istanbulsku konvenciju, ali uz rezervu u vezi s primjenom člana 30 o nadoknadi štete za žrtve nasilja. Država se obavezala da uskladi zakonodavstvo s ovom odredbom, što ostaje u toku. GREVIO izvještaji za Crnu Goru iz 2018. i 2021. godine identifikovali su ključne slabosti, uključujući neujednačeno sprovođenje zakona i geografske razlike u postupanju, a posebno loš status krivičnog gonjenja kod psihičkog i seksualnog nasilja. Preporučene mjere podijeljene su po hitnosti, ali ostaje pitanje u kojoj mjeri su predložene izmjene zaista sprovedene.

Izvještaj OEBS-a iz 2019. naglašava izazove u praksi – od tumačenja zakona koji ograničavaju njegovu primjenu do diskriminacije u zaštiti žena izvan formalnih partnerskih zajednica. Takođe, iako MONSTAT i druge državne institucije prikupljaju podatke o nasilju, metodološki su neusaglašeni i teško dostupni, što otežava praćenje efekata Konvencije.

2.2. NACIONALNI STRATEŠKI OKVIR

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025, sa akcionim planovima za 2021–2022 i 2023–2024. godinu, čini osnovu za unaprjeđenje normativnog okvira rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Vlada je usvojila Strategiju u julu 2021. godine, a uz nju i završni izvještaj o sprovođenju aktivnosti za period 2017–2021. godine. Izvještaj za 2022. godinu, zajedno sa novim Akcionim planom za 2023–2024 godinu, pokazuje da je realizacija planiranih aktivnosti bila ograničena usljed spoljnih faktora, poput političkih promjena, sajber napada i krize izazvane pandemijom COVID-19.

Uprkos naporima, rodna neravnopravnost u Crnoj Gori i dalje je duboko ukorijenjena. Ključni problemi uključuju nedovoljnu institucionalnu podršku, dominantne rodne stereotipe i nisku zastupljenost žena u resursnim sektorima. U 2023. godini, analiza pokazuje zabrinjavajuću prevalenciju porodičnog nasilja, dok su Romkinje, Egipćanke i žene sa invaliditetom suočene sa višestrukom diskriminacijom. Prema istraživanju Agencije DeFacto, 85% građana prepoznaje visoku učestalost psihičkog nasilja prema ženama i djevojkama, a najčešći počinioci su partneri.

Strategija za rodnu ravnopravnost predviđa ciljeve za poboljšanje normativnog okvira i povećanje učešća žena u ključnim društvenim sektorima, kao i smanjenje rodnih stereotipa, ali zanemaruje ključne aspekte zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja u pravosudnom sistemu. Policija, tužilaštva i sudovi, iako ključni za procesuiranje počinilaca, nijesu adekvatno uključeni u operativne mjere Strategije.

Dodatno, Nacionalni plan za implementaciju Istanbulske konvencije iz 2023. godine postavlja prioritet na borbu protiv nasilja u porodici, dok se rodno zasnovano nasilje u drugim oblastima,

poput silovanja, prisilnih brakova i seksualnog uznemiravanja, tek počinje tretirati na potrebnom nivou. Izmjene Krivičnog zakonika, poput uvođenja prekršajne odgovornosti za nasilje u porodici i novih zaštitnih mjera, donose napredak, ali i dalje postoje ozbiljni problemi u preventivnoj zaštiti, kao i u dostupnosti usluga podrške žrtvama.

Uprkos naporima, pravosudni sistem i dalje pokazuje nedovoljnu rodnu senzitivnost, što žrtvama otežava pristup pravdi, dok društvene stavove koji minimiziraju nasilje dodatno potkopavaju povjerenje u institucije.

Osnovna svrha i ciljevi Nacionalnog plana za implementaciju Istanbulske konvencije (2023 –2027) fokusirani su na nekoliko ključnih oblasti. Prvi cilj je zaštita žena od svih oblika nasilja, uz sprječavanje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Drugi cilj doprinosi suzbijanju diskriminacije prema ženama i promovisanje rodne jednakosti, uključujući osnaživanje žena. Treći cilj obuhvata izradu sveobuhvatnog okvira zaštite i pomoći žrtvama nasilja. Četvrti cilj stavlja naglasak na unaprjeđenje međunarodne saradnje u borbi protiv nasilja, dok peti cilj podržava saradnju sa organizacijama i organima unutrašnjih poslova radi efikasnog pristupa eliminaciji nasilja.²

Plan predviđa i usklađivanje zakonodavnog okvira sa međunarodnim standardima, jačanje institucionalne koordinacije, te pružanje specijalizovane zaštite žrtvama nasilja, uključujući migrante i žene u ruralnim područjima. Takođe, fokusira se na prevenciju sekundarne viktimizacije kroz obuke stručnjaka i razvoj programa za počiniocima nasilja.

Među ključnim aktivnostima za ostvarivanje ciljeva je osiguranje pristupa žrtvama nasilja svim relevantnim službama i uslugama, jačanje zakonskih mjera za efikasnu borbu protiv nasilja i nasilnih brakova, te obuka nadležnih institucija na teme vezane za seksualno nasilje, osvetničku pornografiju i seksistički govor mržnje. Važan aspekt predstavlja i osiguravanje specijalizovanih kriznih centara za žrtve nasilja i edukacija o pravima žrtava.

Izveštaj o implementaciji Akcionog plana za rodnu ravnopravnost u 2023. godini ukazuje na napredak, posebno u oblasti integracije rodne ravnopravnosti u javne politike, obrazovanje i medije. Takođe, izvještava se o obukama za relevantne institucije i zakonodavne promjene koje omogućavaju bolju zaštitu i pravnu zaštitu žrtava.

2.3. NACIONALNI PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

2.3.1. PRAVNI OKVIR

Kada je riječ o pravnom okviru koji reguliše predmetnu oblast, nakon obnove nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je donošenjem novih i izmjenama i dopunama postojećih propisa preduzela značajne korake na stvaranju i jačanju pravnog okvira za promociju i zaštitu rodne ravnopravnosti, odnosno posebne zaštite ljudskih prava žena i osoba drugačijih polnih i rodni identiteta. Ovi zakoni, kao i odgovarajuća podzakonska akta i strateška dokumenta, usmjerena su na ispunjavanje obaveza iz Istanbulske konvencije, tj. na kažnjavanje nasilja efektivnim, proporcionalnim i odvrćajućim sankcijama, pri čemu se mora uzeti u obzir težina preduzetih kažnjivih radnji.³

Ustavom Crne Gore iz 2007. godine⁴ država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija

² Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023-2027. godine, str. 15-16

³ Čl. 9 Istanbulske konvencije

⁴ „Sl. list Crne Gore”, br. 1/2007 i 38/2013

politiku jednakih mogućnosti⁵, zabranjuje svaku neposrednu i posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, ali i ostavlja mogućnost donošenja propisa i primjenjivanja posebnih mjera čiji je cilj stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju (tzv. pozitivna diskriminacija), pri čemu se posebne mjere mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare njihovi ciljevi.⁶

Poglavljem *Ljudska prava i slobode*⁷ Ustava Crne Gore detaljno je uređen široki spektar prava i sloboda građana/ki. Između ostalog, utvrđuju se obaveze države i garantuju osnovna ljudska prava i slobode, zabranjuje diskriminacija po bilo kom osnovu, **garantuje rodna ravnopravnost**, dostojanstvo i sigurnost čovjeka, **nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka**, njegove privatnosti i ličnih prava, zabranjuje **mučenje ili nečovječno i ponižavajuće postupanje**, garantuje sloboda kretanja i nastanjivanja. Garantuje se pravo na zaštitu jednakih prava i sloboda i na pravnu pomoć.⁸ Takođe, Ustav propisuje primat međunarodnog prava nad domaćim zakonodavstvom i predviđa neposrednu primjenu međunarodnog prava kada odnose uređuje drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.⁹ Članom 81, Ustav uređuje instituciju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, koji je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda i koji vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti.

Iste godine, usvojen je **Zakon o rodnoj ravnopravnosti**¹⁰, a nakon toga, 2010. godine **Zakon o zabrani diskriminacije**¹¹ i 2011. godine **Zakon o zaštitniku ljudskih prava**¹², kojima se bliže uređuje promocija i zaštita ovih prava i stvaraju uslovi za osnaživanje žena i osoba drugačijih polnih i rodni identiteta i definišu prioritetne oblasti i ciljevi koji bi trebalo da doprinesu smanjivanju rodne nejednakosti u svim oblastima društvenog, ekonomskog, političkog i kulturnog života.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti definiše diskriminaciju po osnovu pola utvrđujući da diskriminaciju predstavlja svako pravno ili faktičko, neposredno ili posredno, pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica jednog pola u odnosu na lica drugog pola, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva jednom licu, odnosno grupi lica jednog pola u odnosu na lica drugog pola, zbog kojeg se nekom licu otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u građanskom i političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu i drugim oblastima javnog i privatnog života, uređuje način obezbjeđivanja i ostvarivanja prava po osnovu rodne ravnopravnosti, kao i mjere za eliminisanje diskriminacije po osnovu pola i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca, kao i lica drugačijih rodni identiteta u svim oblastima društvenog života. Zakonom se definišu termini i obaveze državnih organa, organa državne uprave i lokalne samouprave, javnih ustanova, javnih preduzeća i drugih pravnih lica koja vrše javna ovlašćenja, ali i drugih subjekata u privatnom sektoru. Korišćenje riječi u muškom rodu kao generički neutralne forme za muški i ženski rod se, takođe u smislu ovog zakona, smatra diskriminacijom po osnovu pola, a utvrđena je i obaveza orodnjavanja svih instrumenata (normativnih i implementacionih) i strategija u svim oblastima, kao i podizanje kapaciteta svih institucija za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti.

Pravne norme koje su neposredno povezane sa zabranom diskriminacije i ostvarivanjem rodne ravnopravnosti, sadrže i sljedeći propisi:

5 Čl. 18

6 Čl. 8

7 Čl. 17-80

8 Čl. 19 i 21

9 Čl. 9

10 „Sl. list RCG”, br. 046/07 od 31.07.2007, “Sl. list CG”, br. 073/10 od 10.12.2010, 040/11 od 08.08.2011, 035/15 od 07.07.2015

11 „Službeni list Crne Gore”, br. 046/10, 040/11, 018/14 i 042/17

12 „Službeni list CG”, br. 42/2011 i 32/2014

- Porodični zakon
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći
- Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnog djela nasilja¹³
- Zakon o radu
- Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti
- Zakon o izboru odbornika i poslanika
- Zakon o Ustavnom sudu Crne Gore
- Zakon o Sudskom savjetu i sudijama
- Zakon o Državnom tužilaštvu
- Zakon o strancima

Kao najrelevantnija za najužu temu ove Analize, ovdje ćemo se posebno osvrnuti na dva nacionalna propisa, i to: **Krivični zakonik Crne Gore**¹⁴, kojim su inkriminisana djela koja predstavljaju ili mogu u zavisnosti od slučaja predstavljati djela s elementima rodno zasnovanog nasilja, i **Zakon o zaštiti od nasilja u porodici**¹⁵, u aspektima vezanim za prekršajnu odgovornost i zaštitne mjere, naročito iz razloga što vrlo često okrivljeni za krivična djela s elementima rodno zasnovanog nasilja budu lica koja su prethodno osuđivana ili makar prijavljivana za činjenje prekršaja predviđenih ovim Zakonom. S procesnopravnog aspekta treba uzeti u obzir **Zakonik o krivičnom postupku**,¹⁶ iako ne sadrži odredbe koje se specifično odnose na krivična djela s elementom nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, i **Zakon o prekršajima**¹⁷, koji uređuje postupak u kome se procesuiraju počinioci prekršaja uopšte, pa i prekršaja koji se odnose na rodno zasnovano nasilje, kao i **Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici**.¹⁸

Krivični zakonik, u skladu sa uspostavljenim međunarodnim i nacionalnim pravnim okvirom u predmetnoj oblasti, inkriminiše sljedeća krivična djela:

- Nedoovoljen prekid trudnoće (čl. 150)
- Sakaćenje ženskih genitalija (čl. 151a)
- Prinudna sterilizacija (čl. 151b)
- Povreda ravnopravnosti (čl. 159)
- Protivpravno lišenje slobode (čl. 162)
- Zlostavljanje (čl. 166a)
- Proganjanje (čl. 168a)
- Zloupotreba tuđeg snimka, fotografije, portreta, audio zapisa ili spisa sa seksualno eksplicitnim sadržajem (čl. 175a)
- Silovanje (čl. 204)
- Obljuba nad nemoćnim licem (čl. 205)
- Obljuba sa djetetom mlađim od četrnaest godina (čl. 206)
- Obljuba zloupotrebom položaja (čl. 207)

¹³ Ovaj zakon je stupio na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom listu Crne Gore“, ali će njegova primjena početi danom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

¹⁴ „Službeni list RCG“, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i „Službeni list CG“, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 - ispravka, 144/2021 i 145/2021 i 110/2023

¹⁵ „Službeni list CG“, br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011

¹⁶ „Službeni list CG“, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Odluka US CG, 2/2015 - Odluka US CG, 35/2015 (čl. 88-91. nijesu u prečišćenom tekstu), 58/2015 - drugi zakon, 28/2018 - Odluka US CG, 116/2020 - Odluka US CG, 145/2021, 54/2024 i 58/2024 - ispravka, v. Rješenje US CG - 87/2023

¹⁷ „Službeni list CG“, br. 001/11, 006/11, 039/11, 032/14, 043/17 i 051/17

¹⁸ Potpisan u Podgorici, 28. septembra 2018. godine, <https://wapi.gov.me/download-preview/79717111-a1b3-45e8-993b-ae34ade4f861?version=1.0>

- Nedozvoljene polne radnje (čl. 208)
- Podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (čl. 209)
- Posredovanje u vršenju prostitucije (čl. 210)
- Iskorišćavanje djece za pornografiju (čl. 211)
- Navođenje djeteta da prisustvuje vršenju krivičnih djela protiv polne slobode (čl. 211a)
- Mamljenje djeteta mlađeg od četrnaest godina u cilju vršenja krivičnih djela protiv polne slobode (čl. 211b)
- Seksualno uznemiravanje (čl. 211c)
- Kršenje mjera posebnog nadzora (čl. 211d)
- Vanbračna zajednica sa maloljetnikom (čl. 216)
- Nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici (čl. 220)
- Rodoskrvnjenje (čl. 223)
- Rasna i druga diskriminacija (čl. 443)
- Trgovina ljudima (čl. 444)

Prema Krivičnom zakoniku, članovima porodice ili porodične zajednice smatraju se bračni ili vanbračni supružnik, njihova zajednička djeca i djeca svakog od njih, partner u zajednici života lica istog pola i djeca svakog od partnera, krvni srodnik i srodnik iz usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom, partner u intimnoj vezi, lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu i lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete na putu da bude rođeno iako nikad nijesu živjela u istom porodičnom domaćinstvu. Članovima porodice ili porodične zajednice smatraju se i bivši bračni ili vanbračni supružnici, bivši partneri u zajednici života lica istog pola, bivši tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom i bivši partneri u intimnoj vezi.

Definisanje pojma člana porodice ili porodične zajednice na ovaj način obuhvata bračne i vanbračne supružnike, partnere u zajednici života lica istog pola, partnere u intimnoj vezi, kao i bivše supružnike i partnere, čime je nacionalno zakonodavstvo usklađeno sa Istanbulskom konvencijom i njenom definicijom nasilja po osnovu roda za razliku od Zakona o rodnoj ravnopravnosti koji prepoznaje nasilje po osnovu pola. Upravo je GREVIO, u svom Izveštaju za Crnu Goru iz 2018. godine iznio da „trenutna definicija rodno zasnovanog nasilja koju pruža Zakon o rodnoj ravnopravnosti nije u skladu sa definicijama ‘nasilja nad ženama’ i ‘rodno zasnovanog nasilja’, kako je navedeno u članu 3. Konvencije”, pa je ovo pitanje relativno brzo riješeno izmjenama Krivičnog zakonika koje su uslijedile.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici određuje nasilje u porodici kao činjenje ili nečinjenje člana porodice kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mjesto gdje je učinjeno¹⁹, uređuje ko se smatra članom porodice i predviđa da žrtva nasilja ima pravo na psihosocijalnu i pravnu pomoć i socijalnu i medicinsku zaštitu, u skladu sa zakonom, kao i da se zaštita žrtve obezbjeđuje i izricanjem zaštitnih mjera. Posebnu pomoć i zaštitu, prema ovom Zakonu, uživa žrtva koja je dijete, starije lice, lice sa invaliditetom i lice koje nije sposobno da se o sebi stara.²⁰ Postupke koji se odnose na zaštitu od ove vrste nasilja uređuje kao hitne²¹, a kao institucije koje ih sprovede prepoznaje organ uprave nadležan za policijske poslove, tj. policiju, organ za prekršaje, tj. sudove za prekršaje, državna tužilaštva, centre za socijalni rad i druge ustanove socijalne i dječje zaštite, zdravstvene ustanove, druge organe i ustanove koji se bave ovom oblašću, kao i nevladine organizacije, druga pravna i fizička lica koja mogu pružiti zaštitu u skladu sa zakonom.²²

19 Čl. 1

20 Čl. 4

21 Čl. 6

22 Čl. 5

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici detaljno uređuje oblike nasilja, utvrđuje pravo na besplatnu pravnu pomoć²³ i da se ta zaštita ostvaruje u skladu sa strategijom zaštite od nasilja u porodici koja sadrži: 1) ocjenu stanja i identifikovanje ključnih problema u socijalnoj i drugoj zaštiti; 2) ciljeve i mjere za unaprjeđenje socijalne i druge zaštite, a naročito u vezi sa: podizanjem nivoa svijesti građana o problemu nasilja i formiranjem stavova o neprihvatljivosti nasilja; razvojem programa za prevenciju nasilja; podrškom porodici u prevenciji nasilja; daljim razvojem normativnog okvira u oblasti zaštite; jačanjem saradnje organa, ustanova, organizacija i drugih pravnih i fizičkih lica koja se bave zaštitom; sticanjem novih znanja i vještina svih koji se bave zaštitom; unaprjeđenjem sistema za prikupljanje i analizu podataka i izvještavanjem o slučajevima nasilja.²⁴ Aktivnosti za sprovođenje ciljeva i mjera iz st. 1 tač. 2 ovog člana utvrđuju se akcionim planom za sprovođenje Strategije. Strategiju i akcioni plan za sprovođenje Strategije donosi Vlada Crne Gore.²⁵

Kao zaštitne mjere, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici predviđa i detaljnije uređuje:

1. udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje
2. zabranu približavanja
3. zabranu uznemiravanja i uhođenja;
4. obavezno liječenje od zavisnosti;
5. obavezni psihosocijalni tretman.²⁶

Nadalje, Zakon detaljno uređuje postupak za određivanje zaštitnih mjera²⁷, shodnu primjenu odredaba zakona kojima se uređuju rad i ovlašćenja policije, prekršajni postupak, krivični postupak, krivične sankcije i njihova primjena i izvršenje²⁸, kao i prekršajnu odgovornost člana porodice, prekršajnu odgovornost za zanemarivanje, odgovornost za nepostupanje po naredbi i prekršajnu odgovornost drugog lica (odgovorno lice u državnom organu, drugom organu, zdravstvenoj, obrazovnoj i drugoj ustanovi, zdravstveni i socijalni radnik, nastavnik, vaspitač i drugo lice ako ne prijavi policiji učinjeno nasilje za koje sazna u vršenju svojih poslova, lice koje u djelokrugu svog rada sazna da učinilac nasilja ne postupa u skladu sa izrečenom zaštitnom mjerom i o tome ne obavijesti organ za prekršaje, centar za socijalni rad ili drugu ustanovu socijalne i dječje zaštite, policiju ili državnog tužioca).²⁹ Kao svrhu izricanja mjera, zakon predviđa sprječavanje i suzbijanje nasilja, otklanjanje posljedica učinjenog nasilja i preduzimanje efikasnih mjera prevaspitanja učinioca nasilja i otklanjanja okolnosti koje pogoduju ili podstiču vršenje novog nasilja.³⁰

Važan aspekt zaštite žena i naročito djece od nasilja u porodici predstavlja i njihova socijalna zaštita. Na ovu temu je ranije ove godine objavljena *Studija usklađenosti Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Istanbulske konvencije*.³¹ U Studiji se navodi da će se pitanjem zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici baviti i Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite čije se usvajanje očekuje u toku 2024. godine, kao i da Crna Gora ima nekoliko propisa sa rodno neutralnim konceptom zaštite ljudskih prava u kontekstu nasilja, ali da nije u potpunosti uskladila zakonodavstvo sa standardima Istanbulske konvencije.³² Autorka Studije smatra da

23 Čl. 8 i 13

24 Čl. 18

25 Čl. 18; ovim je dat osnov za donošenje Nacionalne strategije i Plana, detaljno obrađenih u potpoglavlju *Nacionalni strateški okvir* ove Analize

26 Čl. 20-25

27 Čl. 26-34

28 Čl. 35

29 Čl. 36-39

30 Čl. 19

31 Sanja ČađenoVić, *Studija usklađenosti Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Istanbulske konvencije*, Sigurna ženska kuća, 2024.

32 Ibidem, str. 6

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti Crne Gore, da bi se uskladio sa Istanbulskom konvencijom, treba dodatno unaprijediti, posebno u pogledu „eksplicitnog priznavanja i adresiranja rodno zasnovanog nasilja, poboljšanja resursa i infrastrukture, specijalizovanih usluga, poboljšanja međusektorske saradnje, kao i kontrole rada pružalaca usluga kako bi se osigurala kvalitetna i odgovorna podrška korisnicima/cama. Dalje reforme i prilagođavanja zakona, uzimajući u obzir međunarodne standarde i preporuke, mogu doprinijeti jačanju sistema socijalne zaštite i boljoj zaštiti svih ranjivih grupa u Crnoj Gori.”³³

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisuje „zabranu diskriminacije korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili drugog ličnog svojstva“, definiše da „porodicu čine bračni, odnosno vanbračni drugovi i djeca (bračna, vanbračna, usvojena i pastorčad) i srodnici u pravoj liniji bez obzira na stepen srodstva, kao i srodnici u pobočnoj liniji uključujući i druge srodnike koji zajedno žive; dijete koje ne živi u porodici ako je na redovnom školovanju u srednjoj školi, do kraja roka propisanog za to školovanje i bračni drug bez obzira gdje živi“. Dakle, iako Zakon zabranjuje diskriminaciju po polu, ne prepoznaje diskriminaciju po osnovu roda niti eksplicitno definiše rodno zasnovano nasilje.³⁴

Sljedstveno tome kao jedan od ključnih nedostataka Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti autorka vidi nedostatak eksplicitne definicije i priznanja rodno zasnovanog nasilja. To znači da Zakon ne pruža jasnu osnovu za razvoj specifičnih mjera i politika koje bi se direktno bavile ovim problemom. Kao rezultat, postoji rizik da mjere zaštite i podrške žrtvama nijesu u potpunosti prilagođene njihovim specifičnim potrebama.³⁵

2.3.2. INSTITUCIONALNI OKVIR

Kada govorimo o institucionalnom okviru u oblasti nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, najprikladnije je poći od Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, imajući u vidu da je veliki procenat krivičnih djela u kojima je žrtva žena, rezultat krivičnog djela iz čl. 220 KZCG - nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici. Član 5 ovog zakona navodi, kao ključne institucije koje se bave zaštitom: Organ uprave nadležan za policijske poslove (policija), organ za prekršaje (sud za prekršaje), Državno tužilaštvo, centar za socijalni rad ili druga ustanova socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi organ i ustanova koji se bave ovom oblašću.

Osim njih, relevantne institucije obuhvataju i Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Centar za socijalni rad.

Zbog svog značaja, rad policije, tužilaštva i sudstva, kao ključnih institucija u postupcima nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, biće obrađen u narednom podnaslovu. U ovom dijelu ćemo se ukratko osvrnuti na druge značajne institucije.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava se, pored ostalih nadležnosti, bavi i zaštitom i unaprjeđenjem ostvarivanja politika jednakih mogućnosti, pripremom prijedloga i koordiniranjem praćenja primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti i nacionalne strategije rodne ravnopravnosti, koordiniranjem aktivnosti koje imaju za cilj uspostavljanje rodne ravnopravnosti, stručnu podršku pripremi lokalnih akcionih planova za uspostavljanje rodne ravnopravnosti, praćenje primjene međunarodnih dokumenata i konvencija, usvojenih međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti i podsticanje aktivnosti na edukaciji o rodnoj ravnopravnosti.

³³ Ibidem, str. 15

³⁴ Ibidem, str. 16

³⁵ Ibidem

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore (Ombudsman) je nezavisna i samostalna institucija, čiji je zadatak da preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kao i mjere za zaštitu od diskriminacije. Od četiri grupe poslova kojima se ova institucija bavi, jedna se odnosi na oblast zaštite od diskriminacije, ranjivih grupa i rodne ravnopravnosti.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda ima značajnu ulogu u koordinaciji, analizi i unaprjeđenju institucionalnog odgovora na rodno zasnovano nasilje, uključujući nasilje nad ženama. Kroz svoje aktivnosti, Zaštitnik obezbjeđuje jedinstvene podatke, vrši istraživanja i analize te daje preporuke za poboljšanje rada nadležnih organa. Godišnji izvještaji Zaštitnika uključuju dio posvećen nasilju u porodici i rodno zasnovanom nasilju.

Periodična edukacija stručnjaka iz oblasti prava, naročito u vezi sa Zakonom o zabrani diskriminacije i pitanjima krivičnog i prekršajnog postupka, predstavlja još jednu od ključnih aktivnosti Ombudsmana. Ova edukacija uključuje posebnu pažnju na postupanje u predmetima nasilja u porodici.

Na kraju, Ombudsman u svom radu koristi dobru sudsku praksu zasnovanu na pravosnažnim odlukama. U slučajevima zloupotrebe procesnih ovlašćenja ili odugovlačenja postupka, Ombudsman je ovlašćen da preduzme odgovarajuće mjere kako bi osigurao efikasan i pravičan postupak za žrtve.

Ovlašćenja **Centra za socijalni rad** zasnivaju se na Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti,³⁶ uz posebne mjere za zaštitu od nasilja u porodici i nad ženama. Centar za socijalni rad obavezan je da evidentira sve prijave nasilja, uključujući i anonimne. Po prijemu informacije, odmah kontaktira žrtvu i obavještava policiju na odgovarajući način.

Prilikom svakog kontakta, osigurava se zaštita identiteta prijavitelja i žrtve. Voditelj slučaja, odabran na osnovu kompetencija, formira interni tim stručnjaka po potrebi, naročito kada su žrtve djeca. Žrtvama se obezbjeđuje privatnost tokom razgovora, gdje im se pruža podrška, objašnjavaju prava i mogućnosti, uključujući besplatnu pravnu pomoć. Ako su i drugi članovi porodice žrtve, policija se obavještava za svakog pojedinačno.

Posebna pažnja posvećuje se zaštiti djece i drugih ranjivih grupa u porodici, s procjenom mogućnosti imenovanja posebnog staratelja i razmatranjem smještaja u sklonište ili hraniteljsku porodicu, ako je potrebno. Centar osigurava multidisciplinarnu saradnju s drugim institucijama i koordinaciju svih mjera. Prati se sigurnost žrtve kroz planove zaštite, koji obuhvataju integrisane usluge i krizne planove.

U svim fazama, Centar evidentira preduzete radnje, izvještava sud i pruža uvid relevantnim institucijama u skladu sa zakonom.

Osim ovih, možemo navesti još i **Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore**, koji, između ostalog, razmatra prijedloge zakona, drugih propisa i opštih akata koji se odnose na ostvarivanje načela rodne ravnopravnosti, učestvuje u pripremi, izradi i usaglašavanju zakona i drugih akata sa međunarodnim standardima, afirmiše potpisivanje međunarodnih dokumenata koji tretiraju ovo pitanje, prati njihovu primjenu, prati i ocjenjuje usklađenost zakona Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije i, na osnovu izvještaja Vlade, prati i ocjenjuje primjenu zakona. Takođe, postoji i **Nacionalni savjet za rodnu ravnopravnost**, kao stručno-savjetodavno

³⁶ „Službeni list Crne Gore“ br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017, 059/21 od 04.06.2021, 145/21 od 31.12.2021, 145/21 od 31.12.2021, 003/23 od 10.01.2023)

tijelo formirano 2016. godine, koji se bavi razmatranjem pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i razmatranjem i primjenom propisa koji se odnose na rodnu ravnopravnost.

Pitanjima rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou se bave i **Operativni tim (Vlade crne Gore)** za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama, a ne treba zanemariti ni **Državnu revizorsku instituciju** koja rodnu ravnopravnost posmatra s aspekta budžetiranja, što nije zanemarljiv aspekt borbe protiv rodno zasnovanog nasilja,³⁷ kao ni savjete ili slična tijela koja interno formiraju ustanove i pravna lica.

2.4. SUDSKA ZAŠTITA U SLUČAJEVIMA NASILJA NAD ŽENAMA I RODNO ZASNOVANOG NASILJA

Sudska zaštita u slučajevima nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja u Crnoj Gori uključuje djelovanje policije, tužilaštva i sudova kroz specifične mehanizme podrške i zaštite žrtava. Početna tačka leži u radu policije, koja prva dolazi u kontakt sa žrtvom i preuzima hitne mjere zaštite. Policija ima ključnu ulogu u prijemu prijave nasilja, osiguravanju fizičke sigurnosti žrtve i sprječavanju kontakta sa počiniocem.

Po Zakonu o unutrašnjim poslovima,³⁸ policijski službenici su obavezni da evidentiraju svaku prijavu (čl. 64). Svaka prijava koja sadrži bar osnovne informacije, poput adrese događaja ili identiteta žrtve ili počinioca, aktivira obavezno postupanje policije.

Nakon što prime prijavu, službenici su dužni da hitno izađu na mjesto događaja, obezbijede dolazak najmanje dva policajca (po mogućstvu različitog pola) i odmah procijene situaciju. Na mjestu događaja, policija osigurava fizičku bezbjednost žrtve i nastoji da onemogući svaki kontakt između žrtve i počinioca, sprječavajući međusobnu verbalnu ili neverbalnu komunikaciju koja bi mogla ugroziti iskaz žrtve. Tokom ovih intervencija, policijski službenici razgovaraju sa žrtvom i počiniocem odvojeno, koristeći upitnike za procjenu rizika i bezbjednosti, kako bi dobili precizne informacije o događaju.

Dalje, policija evidentira i identifikuje sve prisutne osobe, te prikuplja lične podatke i fotografsku dokumentaciju kao dokaze, u skladu sa zakonom. Službenici usmeno obavještavaju počinioca o njegovim pravima i u pisanoj formi daju potrebne informacije i upute žrtvi, uključujući kontakte organizacija za pomoć. Policija može predložiti žrtvi da obavi medicinski pregled i dostavi nalaz nadležnim institucijama.

Ako postoji indikacija posjedovanja oružja, policijski službenici preduzimaju mjere oduzimanja oružja radi dodatne sigurnosti žrtve i zajednice. Pored toga, oni u svakom slučaju kontaktiraju državnog tužioca kako bi dalje usmjerili postupak, a po potrebi lišavaju slobode počinioca nasilja. Policija prati istoriju nasilja u slučajevima porodičnog nasilja, kako bi utvrdila primarnog agresora i donijela informisane odluke za buduće postupanje.

U slučajevima kada procijene umjeren ili visok rizik po bezbjednost žrtve, policijski službenici mogu odmah izdati naredbu o udaljenju počinioca iz stana. Po želji žrtve, policija može obezbijediti transport do skloništa ili kriznog centra, uz zadržavanje povjerljivosti. Takođe, u situacijama gdje su djeca direktne ili indirektno žrtve nasilja, policija preduzima dodatne mjere radi njihove sigurnosti i, po potrebi, kontaktira nadležne institucije.

37 v. DRI: *Revizija uspjeha - Uspješnost sprovođenja rodno odgovornog budžetiranja u Crnoj Gori - konačni izvještaj*, Podgorica, 29. 12. 2023. g.

38 „SL list CG”, br. 70/2021, 123/2021, 3/2023 i 84/2024

Policijski službenici izvještavaju centar za socijalni rad o svakom slučaju nasilja koristeći informacione sisteme i obavezno sarađuju sa radnicima centara za socijalni rad u izradi i sprovođenju plana zaštite žrtve. Sve preduzete aktivnosti policija dokumentuje u posebnoj evidenciji i dijeli relevantne informacije sa stručnim timovima koji prate slučaj.

Kada je riječ o **ulozi tužilaštva**, državni tužilac direktno usmjerava radnje policije, izdajući obavezujuće naloge za postupanje i nadgledajući izvršenje tih radnji. U praksi, tužilac podiže i zastupa optužnice i optužne prijedloge pred osnovnim sudovima.

U okviru svojih nadležnosti, tužilac može podnijeti usmeni ili pisani zahtjev sudu za pretresanje stana, drugih prostorija i pokretnih stvari optuženog. Takođe, u skladu s Istanbulskom konvencijom, tužilac predlaže posebne mjere zaštite za žrtvu, uključujući posebne načine saslušanja kako bi se smanjio rizik po njeno zdravlje i bezbjednost.

U slučajevima kada se procijeni da je to potrebno, tužilac podnosi prijedlog sudu za izricanje mjera nadzora nad počiniocem, koje mogu uključivati zabranu posjećivanja određenih mjesta, obavezu povremenog javljanja određenom državnom organu, ili zabranu kontakta s određenim licem. Ukoliko su ispunjeni zakonski preduslovi, tužilac može predložiti određivanje pritvora za počinioca nasilja.

Tužilac je ovlašćen da, kada postoji osnov, podnese žalbu na odluke suda, kao i da redovno obavještava policiju o svim prijavama koje su odbijene, pokrenute ili obrađene, koristeći standardizovane obrasce za dokumentovanje i praćenje statusa svakog slučaja. Dodatno, kada je postupak pokrenut od strane tužilaštva ili drugog organa, a ne policije, tužilac ima obavezu da policiju obavijesti o statusu slučaja, čime se osigurava pravovremena koordinacija među institucijama.

Kada je riječ o **sudskoj zaštiti**, osnovni sud (odgovarajuće mjesne nadležnosti), **u prvom stepenu** sudi za krivična djela za koja je zakonom propisana kao glavna **novčana kazna ili kazna zatvora do deset godina**, dok je **viši sud** nadležan da sudi **u prvom stepenu** u krivičnom postupku za krivična djela za koja je, kao glavna kazna, propisana **kazna zatvora preko deset godina** kao i za sljedeća, taksativno navedena krivična djela: ubistvo na mah, silovanje, zloropotreba položaja u privrednom poslovanju iz čl. 272 st. 3 Krivičnog zakonika Crne Gore, ugrožavanje bezbjednosti vazdušnog saobraćaja, neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga, pozivanje na nasilnu promjenu ustavnog uređenja, odavanje tajnih podataka, izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti, povreda teritorijalnog suvereniteta, udruživanje radi protivustavne djelatnosti, pripremanje djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Crne Gore i protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

Obaveze suda i tužilaštva prema žrtvama nasilja uključuju sveobuhvatne mjere informisanja, zaštite i podrške. Žrtve moraju biti obaviještene o svojim pravima, uključujući pravo na besplatnu pravnu pomoć, pravo na podršku u službama za žrtve i svjedoke, kao i o mogućnosti angažovanja osobe od povjerenja. Svi postupci moraju se voditi bez nepotrebnih odlaganja i sa hitnošću koja odražava ozbiljnost djela. Sudovi su dužni da prilikom pozivanja žrtve dostave pisano obavještenje o pravima žrtve, zajedno sa kontakt informacijama službi za podršku.

Da bi se spriječila sekundarna viktimizacija i zastrašivanje, žrtvi mora biti omogućeno da izbjegne kontakt sa počiniocem, osim u specifičnim situacijama kada to nalaže sud. U slučajevima kada postoji rizik za svjedočenje žrtve, sud može naložiti posebne mjere nadzora nad počiniocem, kao što su zabrana posjećivanja određenih lokacija ili zabrana pristupa određenim osobama. Posebna pažnja posvjećuje se djeci kao žrtvama, gdje su neophodne dodatne mjere zaštite, kao

što su isključenje javnosti sa suđenja i pažljivo izvještavanje medija.

Tehnička sredstva, poput uređaja za prenos slike i zvuka, mogu se koristiti kako bi se žrtva saslušala bez fizičkog prisustva u sudnici. U izuzetnim slučajevima, kada su dokazi kontradiktorni, sučeljavanje između žrtve i počinioca može biti potrebno, ali sud mora procijeniti spremnost žrtve na ovakav korak.

Sudovi su takođe dužni da provjere da li se protiv počinioca vodi još neki postupak za krivična djela sa elementima nasilja, kao i da pribave mišljenje i raspoložive podatke od nadležnog centra za socijalni rad, posebno kada je u pitanju nasilje nad djetetom. Osnovni sud koji odlučuje u bračnim sporovima ili donosi odluke o starateljstvu, mora imati podatke o eventualnim prekršajnim ili krivičnim postupcima protiv roditelja.

Pri odlučivanju o sankcijama, sudovi bi trebalo da uvažavaju otežavajuće okolnosti predviđene članom 46 Istanbulske konvencije. To podrazumijeva uzimanje u obzir faktora kao što su recidivizam, posjedovanje oružja, prisutnost djece tokom izvršenja nasilja, način i trajanje nasilja, nanesene povrede, starost žrtve i druge relevantne okolnosti koje dodatno otežavaju situaciju.

Takođe, u svakom postupku vezanom za nasilje u porodici, sud je dužan da od nadležnog centra za socijalni rad, pribavi sve dostupne podatke i mišljenja o porodici. Ako je žrtva nasilja dijete, potrebno je osigurati i anamnezu porodice, što može pomoći u potpunijem razumijevanju konteksta i istorije porodičnog nasilja. Nakon pokretanja postupka, sud je obavezan dostaviti obavještenje centrima za socijalni rad, posebno u slučajevima gdje je žrtva dijete.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Centar za monitoring i istraživanje CeMI je i ranije posjedovao već utvrđenu i provjerenu metodologiju za prikupljanje i analizu podataka dobijenih putem uvida u dokumentaciju pravosnažno okončanih sudskih postupaka, koja je razvijena zajedno sa Misijom OEBS-a 2007. godine za potrebe projekta praćenja suđenja.

CeMI je za potrebe ovog projekta, revidirao i prilagodio postojeći pristup kako bi bio specifično usmjeren na prikupljanje podataka koji se odnose na sudske predmete u slučajevima nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja. U skladu sa jasno definisanom tematikom projekta, fokus je bio na sudskim predmetima, koji su započeti i završeni u periodu između 2020. i 2024. godine i koji se odnose na slučajeve u kojima su žene bile žrtve, a muškarci počinioci, uključujući: nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici, silovanje, nedozvoljene polne radnje, zlostavljanje, proganjanje i sl.

Fokus projekta i istraživanja, dakle, nije samo na rodno zasnovanom nasilju, već na nasilju nad ženama u širem smislu. Stoga i uzorak praćenih predmeta uključuje i krivična djela protiv života i tijela, kao što su ubistvo, teško ubistvo, laka i teška tjelesna povreda i slično.

Posebna pažnja posvećena je usklađenosti sudske prakse u predmetima nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja sa međunarodnim standardima, uključujući Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), kao i sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.

Za precizno i konzistentno prikupljanje podataka, CeMI je razvio standardizovane formulare, koje je projektni tim koristio prilikom posjeta sudovima. Ovi formulari su dizajnirani u skladu sa prilagođenom metodologijom i omogućili su sistematski pristup prikupljanju podataka kroz neposredni uvid u spise pravosnažno okončanih predmeta svih osnovnih sudova, kao i oba viša suda Crne Gore. Upitnici su popunjavani direktno tokom ovih uvida, a zatim su podaci obrađeni uz pomoć softverskog alata koji je CeMI razvio za potrebe praćenja suđenja i analize sudske dokumentacije u prethodnim projektima. Aplikacija je obogaćena novim modulom specijalizovanim za unos i analizu podataka o krivičnim djelima nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja.

Dobijeni statistički podaci zatim su detaljno analizirani i kvalitativno obrađeni kroz desk istraživanje, koje je obuhvatilo pregled relevantne literature, zakonodavstva, politika, studija slučaja i izvještaja o nasilju nad ženama. Kroz ovaj proces, projektni tim je analizirao postojeće podatke i materijale kako bi stekao uvid u trenutno stanje, ranije primijenjene strategije i njihove rezultate, te identifikovao ključne trendove i praznine u istraživanju.

ISTRAŽIVANJE PRAKSE SUDOVA U SLUČAJEVIMA KRIVIČNIH DJELA S ELEMENTOM RODNO ZASNOVANOG NASILJA I ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

4.1. UZORAK

U skladu s metodologijom definisanom samim projektom, monitori su vršili uvid u spise pravosnažnih predmeta svih osnovnih sudova Crne Gore, dakle njih 15, i oba viša suda, tj. Viši sud u Podgorici i Viši sud u Bijelom Polju. U nastavku je dat pregleda broja obrađenih predmeta po sudovima.

Tabela 1

Sud	Br. predmeta nasilja nad ženama u koje su monitori vršili uvid
Osnovni sud Bar	9
Osnovni sud Berane	10
Osnovni sud Bijelo Polje	14
Osnovni sud Cetinje	4
Osnovni sud Danilovgrad	9
Osnovni sud Herceg Novi	10
Osnovni sud Kolašin	9
Osnovni sud Kotor	10
Osnovni sud Nikšić	4
Osnovni sud Plav	9
Osnovni sud Pljevlja	10
Osnovni sud Podgorica	31
Osnovni sud Rožaje	9
Osnovni sud Ulcinj	4
Osnovni sud Žabljak	5
Viši sud Bijelo Polje	4
Viši sud Podgorica	3
OSNOVNI SUDOVI	147
VIŠI SUDOVI	7
SVI SUDOVI	154

Ovdje valja napomenuti da su pregledani predmeti formirani u periodu od 2020. do 2024. godine, a pravosnažni u periodu vršenja uvida, dakle od juna do novembra 2024. godine. Neravnomjernost u broju pregledanih predmeta nije pokazatelj isključivo učestalosti vršenja krivičnih djela s elementima rodno zasnovanog nasilja (nasilja nad ženama) na teritoriji na kojoj se prostire mjesna nadležnost datog suda, nego je uslovljena i obimom i kompleksnošću samih predmeta, tj. tehničkim uslovima u pogledu vremena i prostora u kojima je bilo moguće organizovati vršenje uvida u pojedinačnim sudovima. Ovo se naročito odnosi na uvide koje su monitori vršili u Višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju. Niska učestalost ove vrste krivičnih djela je bila isključivi razlog malog uzorka u Prijestonici Cetinje, kao i u Opštinama Ulcinj i Žabljak, dok je s obzirom na veličinu teritorije Opštine Bar, upadljiva mala učestalost ove vrste krivičnih djela. Takođe, ne smije se zanemariti ni spremnost ili nespremnost oštećenih da prijavljuju nasilje koja sasvim sigurno ima uticaj na veličinu uzorka, a može, ali i ne mora biti povezana sa teritorijalnim faktorom.

U nastavku su dati prikazi, brožčani i procentualni, predmeta u kojima oštećena prethodno jeste ili nije prijavljivala nasilje.

4.2. RANIJE PRIJAVLJIVANJE/NEPRIJAVLJIVANJE NASILJA OD STRANE OŠTEĆENE

Tabela 2

Sud	Br. predmeta nasilja nad ženama u koje su monitori vršili uvid	Br. i procenat predmeta u kojima je oštećena ranije PRIJAVLJIVALA nasilje		Br. i procenat predmeta u kojima oštećena ranije NIJE PRIJAVLJIVALA nasilje	
		Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	9	1	11,11%	8	88,89%
Osnovni sud Berane*	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Osnovni sud Bijelo Polje	14	13	21,43%	11	78,57%
Osnovni sud Cetinje	4	2	50,00%	2	50,00%
Osnovni sud Danilovgrad	9	3	33,33%	6	66,67%
Osnovni sud Herceg Novi	10	3	30,00%	7	70,00%
Osnovni sud Kolašin	9	5	55,56%	4	44,44%
Osnovni sud Kotor*	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Osnovni sud Nikšić	4	2	50,00%	2	50,00%
Osnovni sud Plav	9	4	44,44%	5	55,56%
Osnovni sud Pljevlja	10	5	50,00%	5	50,00%
Osnovni sud Podgorica	31	12	38,71%	19	61,29%
Osnovni sud Rožaje	9	0	0,00%	9	100,00%
Osnovni sud Ulcinj	4	0	0,00%	4	100,00%
Osnovni sud Žabljak	5	0	0,00%	5	100,00%
Viši sud Bijelo Polje	4	0	0,00%	4	100,00%
Viši sud Podgorica	3	0	0,00%	3	100,00%
OSNOVNI SUDOVI	127	40	31,50%	87	68,50%
VIŠI SUDOVI	7	0	0,00%	7	100,00%
SVI SUDOVI	134	40	29,85%	94	70,15%

Najveći, 100%-ni udio predmeta u kojima oštećena nije prethodno prijavljivala nasilje pokazao se u Opštinama Rožaje, Ulcinj, Žabljak, kao i u predmetima Višeg suda u Podgorici i Bijelom Polju. Napominjemo da ovi podaci ne znače nužno da do nasilja nije dolazilo (naprotiv, podaci o ranijoj osuđivanosti počinioca često ukazuju na suprotno)³⁹, nego isključivo na to da oštećena nije prijavljivala nasilje nadležnim organima. Nerijetko se takođe o podacima o ranijim slučajevima nasilja između istog počinioca i oštećene upravo dolazi prilikom saslušanja u datom predmetu. Treba imati takođe u vidu i činjenicu da se u predmetima dobijenim od Viših sudova radilo o najtežim krivičnim djelima (teško ubistvo, silovanje, itd.), koja se češće vrše sa smanjenom uračunljivošću/neuračunljivošću, na mah ili ih je, po prirodi stvari, moguće učiniti samo jednom (npr. ubistvo), za razliku od recimo djela nasilja u porodici, kod kojih oštećena nekada i godinama trpi, na primjer, vrijeđanje i fizičko nasilje koje za posljedicu ima lake povrede koje oštećena sama ne prijavljuje, a nije ni primorana da potraži medicinsku pomoć, u kom slučaju bi nadležni ljekar konstatovao tragove nasilja.

Sa nešto manjim udjelom slijede osnovni sudovi u Baru i Bijelom Polju, dok je najveći procenat predmeta u kojima je oštećena ranije prijavljivala nasilje zabilježen kod osnovnih sudova u Kolašinu, Cetinju, Nikšiću i Pljevljima. Ipak, činjenica da se i na području ovih sudova radi o

³⁹ Za detaljne podatke o tome pogledati Tabele 7 i 8

procentu od oko svega 50%, povezano s podacima o ranijoj osuđivanosti počinitelja,⁴⁰ govori u prilog da strah od počinioca, briga za svoju i egzistenciju djece ukoliko se napusti zajednica, zaziranje od osude okoline, predrasuda i stereotipa, kao i ukorijenjenost tradicionalnih shvatanja odnosa među polovima, odnose prevagu nad pokušajima da se iskorijene diskriminacija žena i nasilje nad njima, prije svega njihovim ohrabriranjem da nasilje prijave, a potom pružanjem adekvatne podrške i institucionalnog, prije svega pravosudnog odgovora. Ne može se zanemariti ni činjenica da oštećene često i dalje gajeći osjećanja prema okrivljenom uvjeravaju sebe da će se on promijeniti, pa ga čak i aktivno brane u postupku, kao ni slučajevi u kojima institucije ne reaguju adekvatno na prijave ili pak obeshrabruju oštećenu potencirajući njen doprinos izvršenju djela kojim je oštećena.

Br.	Opis
1	Oštećena je ranije prijavljivala nasilje, ali je odustajala „jer ju je bilo sramota“, iako ju je okrivljeni tukao, prijetio da će da je prebije i ubije i konzumirao alkohol tokom cijelog trajanja braka.
2	Oštećena nije bila u mogućnosti da ranije prijavi nasilje, jer je uvijek bila pod nadzorom optuženog kada bi komunicirala telefonom.
3	Oštećenoj je okrivljeni prijetio dvije godine ranije kada su se posvađali; iako po njenoj procjeni prijetnja nije bila ozbiljna, ona ga je prijavila policiji ali policija nije došla, već su rekli da mora sama da dođe u njihove prostorije da ga prijavi, što ona nije uradila pa su se pomirili iste večeri.
4	Kao olakšavajuća okolnost prilikom izricanja presude, uzeta je činjenica da okrivljeni ranije nije imao problema sa oštećenom, da je ona doprinijela izvršenju krivičnog djela jer je u tom periodu konzumirala alkohol i da je okrivljeni otac dvoje djece sa autizmom.
5	U slučaju zlostavljanja od strane emotivnog partnera, kao olakšavajuća okolnost na strani okrivljenog je uzeta činjenica da je utvrđen doprinos oštećene nastanku događaja, jer je prouzročila štetu na vozilu okrivljenog, iako iz same presude proizilazi da je fizičko nasilje već započelo prije „doprinos“ oštećene, tj. prije nego što je oštećena prouzročila štetu na automobilu optuženog. U tom slučaju se postavlja pitanje da li su prije nastanka oštećenja na vozilu bili ostvareni svi elementi bića krivičnog djela zlostavljanja, imajući u vidu da se nasilje samo nastavilo nakon toga. Nije utvrđeno da do nasilja ne bi došlo ili da se nasilje ne bi nastavilo i bez „doprinos“ oštećene. Dodatno, s obzirom da je nasilje već otpočelo, njene radnje su izazvane radnjama optuženog i njeno emocionalno stanje u tom trenutku je bilo posljedica nasilja koje je optuženi vršio nad njom pa se postavlja i pitanje kako joj se može pripisati krivica za izazivanje spornog događaja.

Na isti zaključak upućuje i procenat od preko 70% predmeta u kojima oštećena nije ranije prijavljivala nasilje, dobijen za sve sudove ukupno.

4.3. PRIDRUŽIVANJE OŠTEĆENE KRIVIČNOM GONJENJU

Evidentan je i visoki procenat, skoro 66% oštećenih koje se nijesu pridružile krivičnom gonjenju, dobijen za sve sudove ukupno.

Najveći, 100%-ni udio predmeta u kojima se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju zabilježen je na području Osnovnog suda u Ulcinju, dok je procenat od 70% i više zabilježen na područjima osnovnih sudova u Beranama, Bijelom Polju, Herceg Novom, Kolašinu, Kotoru, i Pljevljima. Mali procenat, 25% i niže oštećenih koje se nijesu pridružile gonjenju zabilježen je u osnovnim sudovima u Cetinju i Žablaku. Ovdje valja napomenuti da se radi o statistici

⁴⁰ Ibidem

predmeta u kojima se oštećena gonjenju pridružila na glavnom pretresu ili je pri toj odluci ostala tokom čitavog postupka, od saslušanja pred osnovnim/višim tužilaštvom do kraja postupka. Procentualno je zanemarljiv broj oštećenih koje pred ODT-om i VDT-om izjave da se ne pridružuju gonjenju, tj. oštećene u najvećem broju slučajeva od gonjenja odustanu tokom daljeg postupka. Prema izjavama svjedoka oštećenih evidentiranim u tim predmetima, uzroke treba tražiti u proteku vremena, pomirenju ili definitivnom razvodu/razlazu partnera do kojih je došlo u međuvremenu, a vrlo vjerovatno i učestalo, što ne stoji uvijek u zapisnicima s pretresa, i u daljem strahu od počinioca. Navešćemo samo nekoliko slučajeva uočenih u pregledanim predmetima:

Br.	Opis
1	Oštećena se ne pridružuje krivičnom gonjenju jer želi pomirenje, čeka još jedno dijete s okrivljenim, višestrukim povratnikom, iako sud ne uzima ovakav njen stav u obzir prilikom odlučivanja o produženju pritvora.
2	Oštećena koja sama traži uklanjanje uređaja za elektronski nadzor uz obrazloženje da joj je „naporno da ga nosi, a i okrivljeni se smirio“
3	Oštećena brani okrivljenog, ranije osuđivanog za nasilje u porodici i pokušaj ubistva, ističući da je razlog za nasilje to što je okrivljeni popio veću dozu antiholinergičkog lijeka od propisane.
4	Oštećena se nije pridružila krivičnom gonjenju, jer je sa okrivljenim sada u skladnom bračnom odnosu i moli sud da okrivljeni ne bude osuđen.
5	Oštećena i okrivljeni su se u međuvremenu razveli, komuniciraju oko djeteta; sama oštećena je poslala dopis nakon žalbe okrivljenog na presudu kojim i ona traži da mu se ublaži kazna zbog sina.
6	Oštećena se nije pridružila krivičnom gonjenju; štoviše izjavljuje je da bi povukla prijavu kada bi mogla.
7	Iako je prethodno prijavljivala nasilje, oštećena nije htjela da svjedoči protiv supruga jer su 52 godine u braku i zbog djece; smatra da mu se mora na neki način pomoći jer mu je mentalno stanje sve lošije.

Tabela 3

Sud	Br. predmeta nasilja nad ženama u koje su monitori vršili uvid	Br. i procenat predmeta u kojima se oštećena PRIDRUŽILA krivičnom gonjenju	Br. i procenat predmeta u kojima se oštećena NIJE PRIDRUŽILA krivičnom gonjenju
Osnovni sud Bar	9	5 55,56%	4 44,44%
Osnovni sud Berane	10	1 10,00%	9 90,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	14	4 28,57%	10 71,43%
Osnovni sud Cetinje	4	3 75,00%	1 25,00%
Osnovni sud Danilovgrad	9	3 33,33%	6 66,67%
Osnovni sud Herceg Novi	10	3 30,00%	7 70,00%
Osnovni sud Kolašin	9	2 22,22%	7 77,78%
Osnovni sud Kotor	10	2 20,00%	8 80,00%
Osnovni sud Nikšić	4	2 50,00%	2 50,00%
Osnovni sud Plav	9	4 44,44%	5 55,56%
Osnovni sud Pljevlja	10	1 10,00%	9 90,00%
Osnovni sud Podgorica	31	12 38,71%	19 61,29%
Osnovni sud Rožaje	9	3 33,33%	6 66,67%

Osnovni sud Ulcinj	4	0	0,00%	4	100,00%
Osnovni sud Žabljak	5	4	80,00%	1	20,00%
Viši sud Bijelo Polje	4	2	50,00%	2	50,00%
Viši sud Podgorica	3	2	66,67%	1	33,33%
OSNOVNI SUDOVI	147	49	33,33%	98	66,67%
VIŠI SUDOVI	7	4	57,14%	3	42,86%
SVI SUDOVI	154	53	34,42%	101	65,58%

Odnos broja/procenta oštećenih koje se jesu ili nijesu pridružile krivičnom gonjenju u pregledanim predmetima je identičan odnosu broja/procenta žrtava koje ranije jesu ili nijesu prijavljivale nasilje na području osnovnih sudova u Danilovgradu, Herceg Novom, Nikšiću, Plavu, Podgorici i Ulcinju.

Manji broj/procentat oštećenih koje su se pridružile gonjenju u odnosu na broj/procentat onih koje nijesu prethodno prijavljivale nasilje zabilježen je na područjima osnovnih sudova u Baru, Rožajama, Žabljaku, kao i viših sudova u Podgorici i Bijelom Polju. Sljedstveno tome, na područjima istih sudova veći je broj/procentat oštećenih koje su se pridružile gonjenju u odnosu na broj/procentat onih koje su prethodno prijavljivale nasilje.

U nastavku, Tabela 4, nalazi se prikaz broja/procenta predmeta u kojima se oštećena, koja prethodno JESTE prijavljivala nasilje, JESTE ili NIJE pridružila krivičnom gonjenju, kao i prikaz, Tabela 5, broja/procenta predmeta u kojima se oštećena, koja prethodno NIJE prijavljivala nasilje, JESTE ili NIJE pridružila krivičnom gonjenju.

Tabela 4

Sud	Br. predmeta nasilja nad ženama u koje su monitori vršili uvid	Br. i procenat predmeta u kojima se oštećena koja je ranije PRIJAVLJIVALA nasilje PRIDRUŽILA krivičnom gonjenju	Br. i procenat predmeta u kojima se oštećena koja je ranije PRIJAVLJIVALA nasilje NIJE PRIDRUŽILA krivičnom gonjenju
Osnovni sud Bar	9	1 11,11%	0 0,00%
Osnovni sud Berane*	N/A	N/A	N/A
Osnovni sud Bijelo Polje	14	0 0,00%	3 21,43%
Osnovni sud Cetinje	4	1 25,00%	1 25,00%
Osnovni sud Danilovgrad	9	1 11,11%	2 22,22%
Osnovni sud Herceg Novi	10	1 10,00%	2 20,00%
Osnovni sud Kolašin	9	1 11,11%	4 44,44%
Osnovni sud Kotor*	N/A	N/A	N/A
Osnovni sud Nikšić	4	1 25,00%	1 25,00%
Osnovni sud Plav	9	1 11,11%	3 33,33%
Osnovni sud Pljevlja	10	0 0,00%	5 50,00%
Osnovni sud Podgorica	31	5 16,13%	7 22,58%
Osnovni sud Rožaje	9	0 0,00%	0 0,00%
Osnovni sud Ulcinj	4	0 0,00%	0 0,00%
Osnovni sud Žabljak	5	0 0,00%	0 0,00%
Viši sud Bijelo Polje	4	0 0,00%	0 0,00%
Viši sud Podgorica	3	0 0,00%	0 0,00%
OSNOVNI SUDOVI	127	12 9,44%	28 22,04%
VIŠI SUDOVI	7	0 0,00%	0 0,00%
SVI SUDOVI	134	12 8,95%	28 20,89%

Uočljiv je veoma nizak procenat oštećenih koje su i ranije prijavljivale nasilje i u datom predmetu se pridružile krivičnom gonjenju, čak ispod 10%, pri čemu ovaj procenat pred višim sudovima iznosi 0%, što donekle može biti posljedica malog uzorka, ali i gore navedenih činjenica povezanih sa prirodom djela koja se procesuiraju pred višim sudovima. Upozoravajuća je činjenica više nego dvostruko veći procenat onih koji su ranije prijavljivale nasilje ali se sada nijesu pridružile gonjenju. Vjerovatno bi se najprije u ovom slučaju moglo postaviti pitanje povjerenja u institucije i, u nekom narednom istraživanju, metodom upitnika i intervju sa predstavnicima centara za socijalni rad, službi za pružanje besplatne pravne pomoći i NVO koje pružaju podršku i pomoć žrtvama nasilja u porodici, kao i sa samim žrtvama doći do preciznijih podataka o tome koji faktori opredjeljuju žrtvu da prijavi ili ne prijavi nasilje, da se pridruži krivičnom gonjenju ili ne, kao i o razlozima zbog kojih je veoma visok procenat onih koji od gonjenja odustanu u toku postupka.

Tabela 5

Sud	Br. predmeta nasilja nad ženama u koje su monitori vršili uvid	Br. i procenat predmeta u kojima se oštećena koja ranije NIJE PRIJAVLJIVALA nasilje PRIDRUŽILA krivičnom gonjenju		Br. i procenat predmeta u kojima se oštećena koja ranije NIJE PRIJAVLJIVALA nasilje NIJE PRIDRUŽILA krivičnom gonjenju	
		Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	9	4	44,44%	4	44,44%
Osnovni sud Berane*	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Osnovni sud Bijelo Polje	14	4	28,57%	7	50,00%
Osnovni sud Cetinje	4	2	50,00%	0	0,00%
Osnovni sud Danilovgrad	9	2	22,22%	4	44,44%
Osnovni sud Herceg Novi	10	2	20,00%	5	50,00%
Osnovni sud Kolašin	9	1	11,11%	3	33,33%
Osnovni sud Kotor*	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Osnovni sud Nikšić	4	1	25,00%	1	25,00%
Osnovni sud Plav	9	3	33,33%	2	22,22%
Osnovni sud Pljevlja	10	1	10,00%	4	40,00%
Osnovni sud Podgorica	31	7	22,58%	12	38,71%
Osnovni sud Rožaje	9	3	33,33%	6	66,67%
Osnovni sud Ulcinj	4	0	0,00%	4	100,00%
Osnovni sud Žabljak	5	4	80,00%	1	20,00%
Viši sud Bijelo Polje	4	2	50,00%	2	50,00%
Viši sud Podgorica	3	2	66,67%	1	33,33%
OSNOVNI SUDOVI	127	34	26,67%	53	41,73%
VIŠI SUDOVI	7	4	57,14%	3	42,86%
SVI SUDOVI	134	38	28,35%	56	41,79%

Donekle je ohrabrujući podatak da se preko 50% oštećenih koje ranije nijesu prijavljivale nasilje sada pred višim sudovima pridružilo gonjenju, ali je i dalje prenizak taj procenat (tek nešto preko 20%) oštećenih koje su se pred osnovnim sudovima pridružile krivičnom gonjenju, pri čemu to što ranije nijesu prijavljivale nasilje, ne znači da do njega nije dolazilo. Naprotiv, **gotovo sve** oštećene u postupku pred policijom daju podatak da je do fizičkog nasilja dolazilo i ranije, ali da ga nijesu prijavljivale u nadi da će se situacija promijeniti, da bi očuvale zajednicu zbog djece ili iz straha od počinioca. Nijesmo zabilježili **nijedan slučaj** da je oštećena izjavila da ranije nije bilo „barem“ verbalnog nasilja, prijetnji, ucjena i slično.

4.3.1. PREDMETI U KOJIMA JE KAO OLAKŠAVAJUĆA OKOLNOST CIJENJENA ČINJENICA DA SE OŠTEĆENA NIJE PRIDRUŽILA KRIVIČNOM GONJENJU

Pitanje cijjenja nepridruživanja oštećene krivičnom gonjenju kao olakšavajuće okolnosti prilikom odmjeravanja sankcije okrivljenom u krivičnom postupku za djela s elementima rodno zasnovanog nasilja rješavano je i pred Evropskim sudom za ljudska prava. Sud je stao na stanovište da je država dužna da goni počiniocima djela rodno zasnovanog nasilja u javnom interesu, čak i kada žrtva odustane od gonjenja počinioca, upravo zato jer do toga često dolazi iz straha i pod prinudom.⁴¹ Stoga se ta okolnost ne bi trebala uzimati ni kao olakšavajuća na strani okrivljenog. Takođe, Istanbulska konvencija u čl. 55 uređuje Postupke *ex parte* i *ex officio* i utvrđuje da će „članice osigurati da istrage odnosno sudski postupci za krivična djela iz čl. 35, 36, 37, 38 i 39 ove konvencije ne zavise u potpunosti od izvještaja odnosno prijave koju je podnijela žrtva ako je krivično djelo u potpunosti odnosno dijelom počinjeno na njenoj teritoriji, i da postupak može da se nastavi čak i ako žrtva povuče svoju izjavu odnosno prijavu.”

Imajući to u vidu, broj/procent predmeta pred osnovnim sudovima u kojima je kao olakšavajuća okolnost na strani okrivljenog uzeta činjenica da se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju je dosta visok (33,33%). Najveći broj (čak 70%) takvih predmeta je vođeno pred Osnovnim sudom u Pljevljima, slijede osnovni sudovi u Kotoru i Bijelom Polju, dok je najmanji broj takvih predmeta vođen pred osnovnim sudovima u Podgorici, Danilovgradu, Rožajama i Herceg Novom. Interesantan je podatak da činjenica da se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju nije uzeta kao olakšavajuća okolnost ni u jednom od pregledanih predmeta vođenih pred višim sudovima, tim prije što se radi o predmetima u kojima nasilje uopšte nije prethodno prijavljivano, a broj slučajeva u kojima su se oštećeni pridružili krivičnom gonjenju i onih u kojima nijesu je dosta ujednačen. Kao tema za neko buduće istraživanje ostaje pitanje da li je ovo posljedica ujednačenosti sudske prakse viših sudova, ali da ona nema dovoljan uticaj na sudsku praksu osnovnih sudova, ili se radi o tome da sudije u predmetima u kojima sude za najteža krivična djela, svoje sudijsko uvjerenje temelje više na društvenoj opasnosti djela, odnosu učinioca prema djelu i slično, nego na odnosu oštećene.

Tabela 6

Sud	Br. predmeta nasilja nad ženama u koje su monitori vršili uvid	Br. i procenat predmeta u kojima je kao olakšavajuća okolnost cijjenjena činjenica da se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju
Osnovni sud Bar	9	4 44,44%
Osnovni sud Berane	10	5 50,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	14	8 57,14%
Osnovni sud Cetinje	4	1 25,00%
Osnovni sud Danilovgrad	9	1 11,11%
Osnovni sud Herceg Novi	10	2 20,00%
Osnovni sud Kolašin	9	3 33,33%
Osnovni sud Kotor	10	6 60,00%
Osnovni sud Nikšić	4	2 50,00%
Osnovni sud Plav	9	4 44,44%
Osnovni sud Pljevlja	10	7 70,00%
Osnovni sud Podgorica	31	3 9,68%
Osnovni sud Rožaje	9	1 11,11%

⁴¹ Opuz protiv Turske, predstavka br. 33401/02, (ESLJP 9 jun 2009. godine)

Osnovni sud Ulcinj	4	2	50,00%
Osnovni sud Žabljak	5	0	0,00%
Viši sud Bijelo Polje	4	0	0,00%
Viši sud Podgorica	3	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	147	49	33,33%
VIŠI SUDOVI	7	0	0,00%
SVI SUDOVI	154	49	31,82%

U predmetima u kojima je nepridruživanje krivičnom gonjenju uzeto kao olakšavajuća okolnost uglavnom nije bilo otežavajućih okolnosti na strani okrivljenog, ali u 14 predmeta je zabilježena i drugačija situacija.

Naime, u dva predmeta, okrivljeni je ranije odgovarao za prekršaj iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, dok se u tri predmeta nepridruživanje oštećene gonjenju uzelo kao olakšavajuća okolnost ne samo uprkos praksi Evropskog suda za ljudska prava, nego u tri slučaja i uprkos činjenici da je:

- *okrivljeni često maltretirao i tukao oštećenu, manje kad je trijezan a uvijek kad je pijan; ranije je vođen jedan postupak za koji je osuđen za isto krivično djelo prema istoj oštećenoj, nakon čega je oštećena otišla da živi kod svojih roditelja, ali se vratila kod supruga jer je obećao da mu se više nikad neće ponoviti da je bije; prvom presudom je osuđen na tri mjeseca zatvora, dok mu je u ovom slučaju izrečena kazna zatvora u trajanju od pet mjeseci;*
- *oštećena i ranije prijavljivala nasilje i plaši se da će se ponoviti jer okrivljeni ima problema sa upotrebom alkohola, pa su i članovi porodice (djeca) ugroženi; oštećena izjavljuje da je uplašena, prisutne su tjelesne povrede, postoji potreba da se odmah zdravstveno zbrine; u međuvremenu, oštećena „je izgladila“ odnose sa okrivljenim i ne želi da na snazi ostane mjera zabrane približavanja, pa je sud istu ukinuo;*
- *oštećena se nije pridružila krivičnom gonjenju ni u svoje ime, ni u ime maloljetnog sina, ali na strani okrivljenog postoje otežavajuće okolnosti kao što su ranija osuđivanost za istovrsno krivično djelo prema oštećenoj, izražena upornost u izvršenju krivičnog djela kao i okolnost da je povrijeđen duševni integritet njihovog maloljetnog sina koji pritom ima Daunov sindrom.*

4.4. PRETHODNA OSUĐIVANOST OKRIVLJENOG

Povratništvo kod djela s elementom rodno zasnovanog nasilja, naročito nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici, je veoma zastupljen fenomen. Naime, blizu 50% počilaca djela u predmetima u koje je vršen uvid prilikom ovog istraživanja jesu povratnici, pri čemu se u 15,65% od ukupnog broja pregledanih predmeta osnovnih sudova (odnosno 34,36% od predmeta u kojima je počilac povratnik) radi o specijalnom povratu, tj. okrivljeni je prethodno osuđivan za istovjetno ili istovrsno djelo. Pred višim sudovima je situacija drugačija, tj. blizu 60% je povratnika, ali nijedan nije ranije osuđivan za istovjetno ili istovrsno djelo. Razlozi za to vjerovatno leže u specifičnostima predmeta objašnjenim u tekstu iznad.

Najveći broj povratnika (preko 50%) je zabilježen pred Osnovnim sudom u Nikšiću (75%), a slijede Viši sud u Podgorici i Osnovni sud u Danilovgradu (66,67%) i osnovni sudovi u Baru i Podgorici. Najmanji broj povratnika je zabilježen u Rožajama (11,11%). Specijalnih povratnika u odnosu na sve pregledane predmete je najviše bilo pred osnovnim sudovima u Danilovgradu, Kolašinu i Podgorici (44,44%, odnosno 33,33%, odnosno 29,03%), dok pored pomenutih viših sudova u Podgorici i Bijelom Polju nulti specijalni povrat je uočen u predmetima vođenim pred osnovnim sudovima u Cetinju, Kotoru, Plavu, Rožajama, Ulcinju i Žabljaku.

U okviru pregledanog uzorka, u 12 predmeta je okrivljeni prethodno osuđivan više od pet puta (najviše 12), dok je zabilježeno pet slučajeva u kojima je okrivljeni prethodno odgovarao za prekršaj iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

Tabela 7

Sud	Br. predmeta nasilja nad ženama u koje su monitori vršili uvid	Br. i procenat predmeta u kojima je okrivljeni prethodno osuđivan		Br. i procenat predmeta u kojima je okrivljeni prethodno osuđivan za istovjetno ili istovrsno krivično djelo	
		Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	9	5	55,56%	1	11,11%
Osnovni sud Berane	10	4	40,00%	1	10,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	14	6	42,86%	2	14,29%
Osnovni sud Cetinje	4	2	50,00%	0	0,00%
Osnovni sud Danilovgrad	9	6	66,67%	4	44,44%
Osnovni sud Herceg Novi	10	4	40,00%	1	10,00%
Osnovni sud Kolašin	9	4	44,44%	3	33,33%
Osnovni sud Kotor	10	4	40,00%	0	0,00%
Osnovni sud Nikšić	4	3	75,00%	1	25,00%
Osnovni sud Plav	9	3	33,33%	0	0,00%
Osnovni sud Pljevlja	10	5	50,00%	1	10,00%
Osnovni sud Podgorica	31	17	54,84%	9	29,03%
Osnovni sud Rožaje	9	1	11,11%	0	0,00%
Osnovni sud Ulcinj	4	2	50,00%	0	0,00%
Osnovni sud Žabljak	5	1	20,00%	0	0,00%
Viši sud Bijelo Polje	4	2	50,00%	0	0,00%
Viši sud Podgorica	3	2	66,67%	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	147	67	45,58%	23	15,65%
VIŠI SUDOVI	7	4	57,14%	0	0,00%
SVI SUDOVI	154	71	46,10%	23	14,94%

4.4.1. PREDMETI U KOJIMA JE OŠTEĆENA RANIJE PRIJAVLJIVALA NASILJE, A U KOJIMA JE OKRIVLJENI PRETHODNO OSUĐIVAN/ OSUĐIVAN ZA ISTOVJETNO ILI ISTOVRNSNO KRIVIČNO DJELO/A

Podaci o odnosu ranijeg prijavljivanja nasilja od strane oštećene i ranije osuđivanosti okrivljenog (opšteg ili specijalnog povratništva) govore o zabrinjavajuće niskoj stopi prijavljivanja nasilja u slučajevima kada oštećena evidentno zna da živi ili je u vezi sa osobom sklonom vršenju krivičnih djela (za sve sudove 14,94%), a naročito je niska u slučajevima u kojima se radi o okrivljenima koji su osuđivani za istovjetno/istovrsno djelo/a (11,04%). Pri tome, kao u tekstu iznad, ranije prijavljivanje nasilja u predmetima koji se vode pred višim sudovima je na nivou 0%. Uzroci za ovakvu situaciju se sasvim sigurno ne smiju tražiti i svoditi isključivo na lične preferencije oštećenih prilikom biranja partnera (što u slabije razvijenim društvima takođe postoji kao vrsta stereotipa), nego u strahu od nasilnika, ekonomskim uslovima u kojima oštećena trpi nasilje jer nema mogućnosti da sama izdržava sebe i djecu, nepovjerenju u institucije, itd.

Tabela 8

Sud	Br. predmeta nasilja nad ženama u koje su monitori vršili uvid	Br. i procenat predmeta u kojima je oštećena ranije prijavljivala nasilje, a u kojima je optuženi prethodno osuđivan		Br. i procenat predmeta u kojima je oštećena ranije prijavljivala nasilje, a u kojima je optuženi prethodno osuđivan za istovrsno ili istovjetno krivično djelo	
		Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	9	1	11,11%	0	0,00%
Osnovni sud Berane	10	N/A	N/A	N/A	N/A
Osnovni sud Bijelo Polje	14	2	14,29%	2	14,29%
Osnovni sud Cetinje	4	1	25,00%	0	0,00%
Osnovni sud Danilovgrad	9	3	33,33%	2	22,22%
Osnovni sud Herceg Novi	10	1	10,00%	1	10,00%
Osnovni sud Kolašin	9	3	33,33%	3	33,33%
Osnovni sud Kotor	10	N/A	N/A	N/A	N/A
Osnovni sud Nikšić	4	1	25,00%	1	25,00%
Osnovni sud Plav	9	1	11,11%	0	0,00%
Osnovni sud Pljevlja	10	2	20,00%	1	10,00%
Osnovni sud Podgorica	31	8	25,81%	7	22,58%
Osnovni sud Rožaje	9	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Ulcinj	4	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Žabljak	5	0	0,00%	0	0,00%
Viši sud Bijelo Polje	4	0	0,00%	0	0,00%
Viši sud Podgorica	3	0	0,00%	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	147	23	15,65%	17	11,56%
VIŠI SUDOVI	7	0	0,00%	0	0,00%
SVI SUDOVI	154	23	14,94%	17	11,04%

U odnosu na podatke o ranijem prijavljivanju nasilja nezavisno od prethodne osuđivanosti okrivljenog,⁴² najveći broj prijavljivanja (u odnosu na generalni povrat), je zabilježen u Danilovgradu u istom procentu kao u Kolašinu, potom u Podgorici i u gotovo dvostruko nižem procentu u Cetinju, Nikšiću i Pljevljima. Ista učestalost prijavljivanja je i u odnosu na specijalni povrat u Kolašinu i Nikšiću, slična u Podgorici, nešto niža u Danilovgradu, dvostruko niža u Pljevljima, a na Cetinju 0%.

4.5. ODNOS OŠTEĆENE I OKRIVLJENOG

Za potrebe ovog istraživanja i obrade velikog broja podataka, bilo je neophodno napraviti klasifikaciju odnosa oštećene i okrivljenog u onim slučajevima kada se ne radi o srodnicima. S tim u vezi, odlučili smo se za sljedeću kategorizaciju:

- **Blisko poznanstvo:** Ova kategorija obuhvata prijatelje, komšije i druga lica s kojima žrtva ima redovan i dugotrajan kontakt ali nije sa njima u srodstvu.
- **Površno poznanstvo:** Lica sa kojima je žrtva u kontaktu samo povremeno, poput poznanika iz zajedničkog okruženja, ali bez dubljeg emocionalnog ili ličnog odnosa.
- **Profesionalni odnos:** Ova kategorija pokriva situacije gdje se žrtva i osuđeni poznaju isključivo kroz posao, bez lične povezanosti.
- **Slučajni kontakt:** Kada su se žrtva i osuđeni sreli samo jednom ili nekoliko puta u okolnostima

⁴² Pogledati Tabelu 2

koje nijesu dovele do uspostavljanja trajnijeg odnosa (npr. kupci u prodavnici, prolaznici).

- **Nepoznati:** U situacijama kada žrtva i osuđeni nijesu imali prethodni kontakt ili poznanstvo prije kritičnog slučaja.

Indikativan je podatak da su najveći broj oštećenih supruge i vanbračne supruge, dok su najmanji broj bivše supruge i bivše vanbračne supruge, što ukazuje na to da je definitivni prestanak zajednice života i fizičko udaljavanje od okrivljenog možda najteži, ali vjerovatno najefikasniji način zaustavljanja nasilja. Pritom, ovo ne važi za bivše emotivne partnerke (kada su oštećene, pored fizičkog nasilja, vrlo često žrtve proganjanja), koje su uz emotivne partnerke, majke i ćerke sljedeći najzastupljeniji lični odnos između oštećene i okrivljenog.

Tabela 9

Odnos oštećenih i okrivljenih	Br. oštećenih u predmetima ⁴³	Br. i procenat oštećenih koje su ranije prijavljivale nasilje		Br. i procenat oštećenih koje su se pridružile krivičnom gonjenju	
		Br.	Procenat	Br.	Procenat
Bivša emotivna partnerka	10	2	20,00%	3	30,00%
Bivša supruga	4	4	100,00%	1	25,00%
Bivša vanbračna supruga	4	3	75,00%	2	50,00%
Blisko poznanstvo	5	0	0,00%	4	80,00%
Ćerka	10	1	10,00%	1	10,00%
Emotivna partnerka	10	0	0,00%	4	40,00%
Majka	10	1	10,00%	1	10,00%
Površno poznanstvo	9	2	22,22%	6	66,67%
Rođaci	6	0	0,00%	0	0,00%
Sestra	6	2	33,33%	3	50,00%
Slučajni kontakt	9	0	0,00%	8	88,89%
Supruga	48	18	37,50%	15	31,25%
Vanbračna supruga	30	9	30,00%	6	20,00%
UKUPNO	161	42	26,09%	54	33,54%

Najveći broj oštećenih koje su i ranije prijavljivale nasilje su bivše supruge i bivše vanbračne supruge (što korelira s najmanjom zastupljenošću među oštećenima uopšte i zaključkom da se radi o ženama koje su imale hrabrosti da prekinu zajednicu života s nasilnikom), slijede sadašnje supruge i vanbračne supruge, dok je nulta stopa prijavljivanja zastupljena kod slučajnog kontakta, što je i logično usljed nepostojanja ranijeg kontakta između oštećene i okrivljenog, ali i kod bliskih poznanika, rođaka i aktuelnih emotivnih partnera (svi 0%), što uz činjenicu da sve oštećene (osim slučajnih kontakata) prijavljuju da su i ranije bile žrtve u najmanju ruku verbalnog nasilja, ponovo u prvi plan stavlja činjenicu da su emotivne partnerke sklone učestalom, možda i svakodnevnom trpljenju nasilnika iz različitih, gore navedenih razloga.

Kada je riječ o procentu pridruživanja krivičnom gonjenju prednjače slučajni kontakt i blisko poznanstvo, slijedi površno poznanstvo, pa sestra i bivša vanbračna supruga, dok je nulta zastupljenost kod rođaka, a 10% kod majki i ćerki.

Bez namjere stvaranja ili podsticanja bilo kakve predrasude ili stereotipa, na ovom mjestu ukazujemo na uočenu upadljivu činjenicu da se u 39 od pregledanih 154 predmeta, razlika u godinama između oštećene i okrivljenog kreće u rasponu od 7-19 godina, u devet predmeta u kojima su oštećene starije od okrivljenih, i u rasponu od 7-25 godina u 30 predmeta u kojima su okrivljeni stariji od oštećenih. U ove slučajeve ne ubrajamo one u kojima je razlika u godinama

⁴³ Broj oštećenih je veći od broja praćenih predmeta jer je u nekim predmetima bilo više od jedne oštećene.

posljedica odnosa majka-sin, kćer-otac i sl., kao one u kojima je lični odnos slučajni kontakt ili površno poznanstvo ili je maloljetna oštećena žrtva nekog od krivičnih djela protiv polne slobode. Ovi podaci bi mogli u nekom budućem istraživanju uzroka trpljenja nasilja od strane žena koji se često dovodi u vezu s ekonomskom zavisnošću.

U 15 predmeta oštećena je bila maloljetna, od čega se u šest postupaka radilo o nasilju u porodici ili u porodičnoj zajednici, u dva o zlostavljanju i u po jednom postupku o lakoj tjelesnoj povredi (slučajni kontakt), rodoskrvnjenju, dječjoj pornografiji, proganjanju, obljubi sa djetetom, zlostavljanju i vanbračnoj zajednici s maloljetnim licem (oštećena je vrlo brzo nakon pokretanja postupka postala punoljetna i nastavila da živi u vanbračnoj zajednici s okrivljenim).

4.6. KAZNENA POLITIKA

Što se kaznene politike sudova Crne Gore tiče, za djela rodno zasnovanog nasilja, u pregledanim predmetima najviše je izrečenih kazni zatvora, 78 njih (ili 50,32%), od čega ih je ukupno za sve sudove 70 izrečeno u trajanju do šest mjeseci, 10 u trajanju od šest mjeseci do jedne godine i 11 u trajanju dužem od godinu dana. Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje izrečena je 13 puta i taj broj je za potrebe ove statistike uključen u broj kazni u trajanju do šest mjeseci. Slijede uslovne osude kojih je u uzorku bilo 49 (od toga jedna sa zaštitnim nadzorom) i nizak i dosta ujednačen broj mjera bezbjednosti, kazni rada u javnom interesu i novčanih kazni kao glavnih. Oslobođajućih presuda je bilo dvije.

Tabela 10

Presuda	Br. i procenat izrečenih kazni po vrsti	
Kazna zatvora	78	50,32%
Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje	13	8,39%
Uslovna osuda	48	30,97%
Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom	1	0,65%
Mjera bezbjednosti kao jedina sankcija	4	2,58%
Kazna rada u javnom interesu	5	3,23%
Novčana kazna kao glavna kazna	4	2,58%
Oslobođajuća presuda	2	1,29%
UKUPNO	155⁴⁴	100,00%

4.6.1. KAZNA ZATVORA I KAZNA ZATVORA KOJA SE IZVRŠAVA U PROSTORIJAMA ZA STANOVANJE

Procentualno najveći broj kazni zatvora (u odnosu na broj predmeta u koje je vršen uvid u datom sudu) je izrečen u višim sudovima (što je i za očekivati ukoliko se uzmu u obzir priroda i težina djela za koja se sudi pred ovim sudovima), a slijede osnovni sudovi u Danilovgradu, Podgorici i Pljevljima. Najmanji broj kazni zatvora izrečen je u Plavu i Rožajama.

Procentualno najveći broj kazni zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje je izrečen u Cetinju, Nikšiću i Ulcinju, dok je nulta zastupljenost uočena u Beranama, Danilovgradu, Pljevljima, Rožajama, Žabljaku.

⁴⁴ Broj kazni odstupa za jedan od broja predmeta u koje je izvršen predmet iz razloga što se u jednom predmetu radilo o saizvršilaštvu pa su u statistički prikaz unijete dvije kazne. Naime, u odnosu na Tabelu 1, broj predmeta za Osnovni sud u Podgorici je, za potrebe statistike, posmatran kao 32, a ne 31.

Tabela 11

Sud	Br. i procenat kazni zatvora		Br. i procenat kazni zatvora koje se izvršavaju u prostorijama za stanovanje		Ukupno	
	Br.	Procenat	Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	4	44,44%	2	22,22%	6	66,67%
Osnovni sud Berane	6	60,00%	0	0,00%	6	60,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	6	42,86%	3	21,43%	9	64,29%
Osnovni sud Cetinje	1	25,00%	1	25,00%	2	50,00%
Osnovni sud Danilovgrad	8	88,89%	0	0,00%	8	88,89%
Osnovni sud Herceg Novi	3	30,00%	1	10,00%	4	40,00%
Osnovni sud Kolašin	3	33,33%	1	11,11%	4	44,44%
Osnovni sud Kotor	3	30,00%	1	10,00%	4	40,00%
Osnovni sud Nikšić	1	25,00%	1	25,00%	2	50,00%
Osnovni sud Plav	1	11,11%	1	11,11%	2	22,22%
Osnovni sud Pljevlja	7	70,00%	0	0,00%	7	70,00%
Osnovni sud Podgorica	25	78,13%	1	3,13%	26	81,25%
Osnovni sud Rožaje	1	11,11%	0	0,00%	1	11,11%
Osnovni sud Ulcinj	2	50,00%	1	25,00%	3	75,00%
Osnovni sud Žabljak	1	20,00%	0	0,00%	1	20,00%
Viši sud Bijelo Polje	3	75,00%	0	0,00%	3	75,00%
Viši sud Podgorica	3	100,00%	0	0,00%	3	100,00%
OSNOVNI SUDOVI	72	48,65%	13	8,78%	85	57,43%
VIŠI SUDOVI	6	85,71%	0	0,00%	6	85,71%
SVI SUDOVI	78	50,32%	13	8,39%	91	58,71%

4.6.2. KAZNA ZATVORA U TRAJANJU DO ŠEST MJESECI

Procentualno najveći broj kazni zatvora u trajanju do šest mjeseci (u odnosu na broj predmeta u koje je vršen uvid u datom sudu) je izrečen u osnovnim sudovima u Beranama, Pljevljima, Bijelom Polju i Podgorici, dok je najmanji broj ovih kazni izrečen u Rožajama. Pred Višim sudom u Podgorici nije izrečena nijedna kazna zatvora u trajanju do šest mjeseci, dok ih je pred Višim sudom u Bijelom Polju izrečeno dvije.

Opštim povratnicima je ova kazna procentualno najčešće izricana u Nikšiću, Beranama, Pljevljima i pred Višim sudom u Bijelom Polju, a najrjeđe pred osnovnim sudovima u Plavu i Žabljaku. Nulta zastupljenost ovih presuda zabilježena je u Kotoru, Rožajama i pred Višim sudom u Podgorici.

Što se specijalnih povratnika tiče, ova kazna je najčešće izricana u Nikšiću, Danilovgradu i Kolašinu, a najrjeđe pred osnovnim sudovima u Beranama, Herceg Novom i Pljevljima. Nulta zastupljenost ovih presuda zabilježena je u Baru, Cetinju, Kotoru, Plavu, Rožajama, Ulcinju, Žabljaku i pred oba viša suda.

Kazne zatvora izricane u najkraćem trajanju su kazne izrečene u po zakonu najkraćem mogućem trajanju, dakle 30 dana, nakon čega slijede kazne od 45 dana.

Uvidom u spise, zabilježen je i jedan slučaj izricanja kazne zatvora u trajanju od tri mjeseca, ispod zakonskog minimuma za predmetno djelo, uprkos ranijoj osuđivanosti okrivljenog, a zbog „kvaliteta olakšavajućih okolnosti“. Pritom, s obzirom da se radi o maloljetnoj oštećenju, istu je zastupala predstavnica Centra za socijalni rad koja je odlučila da se ne pridruži krivičnom

gonjenju. U ovom predmetu se radi o ocu koji je tukao djecu i tjerao ih da prose, kao i supruzi koja ga nije prijavljivala. Supruga i ćerka su u pokušaju da izbjegnu sankciju za optuženog, izmijenile iskaz koji su prethodno dale u istrazi, ali je sud prepoznao da su usaglasile iskaze kako bi optuženi izbjegao krivicu. Štoviše, i vještačenje je potvrdilo prvobitni iskaz pred ODT.

Tabela 12

Sud	Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju do šest mjeseci		Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju do šest mjeseci prethodno osuđivanim licima		Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju do šest mjeseci licima prethodno osuđivanim za istovrsno ili istovjetno krivično djelo/a	
	Br.	Procenat	Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	5	55,56%	3	33,33%	0	0,00%
Osnovni sud Berane	6	60,00%	4	40,00%	1	10,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	8	57,14%	5	35,71%	2	14,29%
Osnovni sud Cetinje	2	50,00%	1	25,00%	0	0,00%
Osnovni sud Danilovgrad	4	44,44%	2	22,22%	2	22,22%
Osnovni sud Herceg Novi	4	40,00%	3	30,00%	1	10,00%
Osnovni sud Kolašin	4	44,44%	3	33,33%	2	22,22%
Osnovni sud Kotor	3	30,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Nikšić	2	50,00%	2	50,00%	1	25,00%
Osnovni sud Plav	2	22,22%	1	11,11%	0	0,00%
Osnovni sud Pljevlja	6	60,00%	4	40,00%	1	10,00%
Osnovni sud Podgorica	18	56,25%	10	31,25%	6	18,75%
Osnovni sud Rožaje	1	11,11%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Ulcinj	2	50,00%	1	25,00%	0	0,00%
Osnovni sud Žabljak	1	20,00%	1	20,00%	0	0,00%
Viši sud Bijelo Polje	2	50,00%	2	50,00%	0	0,00%
Viši sud Podgorica	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	68	45,95%	40	27,03%	16	10,81%
VIŠI SUDOVI	2	28,57%	2	28,57%	0	0,00%
SVI SUDOVI	70⁴⁵	45,16%	42	27,10%	16	10,32%

Što se tiče predmeta u kojima je ova kazna izrečena, najveći procenat onih u kojima je činjenica da se oštećena nije pridružila gonjenju uzeta kao olakšavajuća okolnost zabilježen je pred sudovima u Beranama i Pljevljima (40%), ispod 10% u predmetima vođenim pred Osnovnim sudom u Podgorici, dok je nulta zastupljenost ovakvih slučajeva pred višim sudovima i osnovnim sudovima u Nikšiću, Rožajama i Žabljaku.

Tabela 13

Sud	Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju do šest mjeseci u predmetima u kojima je kao olakšavajuća okolnost uzeta činjenica da se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju
Osnovni sud Bar	2 22,22%
Osnovni sud Berane	4 40,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	3 21,43%
Osnovni sud Cetinje	1 25,00%
Osnovni sud Danilovgrad	1 11,11%

⁴⁵ uključujući kaznu zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje

Osnovni sud Herceg Novi	1	10,00%
Osnovni sud Kolašin	2	22,22%
Osnovni sud Kotor	3	30,00%
Osnovni sud Nikšić	0	0,00%
Osnovni sud Plav	1	11,11%
Osnovni sud Pljevlja	4	40,00%
Osnovni sud Podgorica	3	9,38%
Osnovni sud Rožaje	0	0,00%
Osnovni sud Ulcinj	1	25,00%
Osnovni sud Žabljak	0	0,00%
Viši sud Bijelo Polje	0	0,00%
Viši sud Podgorica	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	26	17,57%
VIŠI SUDOVI	0	0,00%
SVI SUDOVI	26	16,77%

4.6.3. KAZNA ZATVORA U TRAJANJU OD ŠEST MJESECI DO JEDNE GODINE

Procentualno najveći broj (premda nizak, oko 20%) kazni zatvora u trajanju od šest mjeseci do jedne godine (u odnosu na broj predmeta u koje je vršen uvid u datom sudu) je izrečen pred osnovnim sudovima u Danilovgradu i Ulcinju, dok je nulta zastupljenost ovih kazni uočena pred oba viša suda i svim ostalim osnovnim sudovima izuzev u Bijelom Polju, Kotoru, Pljevljima i Podgorici (oko 10%).

Opštim povratnicima je ova kazna procentualno najčešće izricana u Ulcinju i Danilovgradu, a najrjeđe pred osnovnim sudovima u Kotoru, Pljevljima, Bijelom Polju i Podgorici. Nulta zastupljenost ovih presuda zabilježena je u svim ostalim sudovima.

Što se specijalnih povratnika tiče, ova kazna je zastupljena u 11,11% ukupnog broja predmeta u Osnovnom sudu u Danilovgradu, 6,25 % u Osnovnom sudu u Podgorici, dok je u svim ostalim sudovima zabilježena nulta zastupljenost.

Tabela 14

Sud	Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju od šest mjeseci do jedne godine		Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju od šest mjeseci do jedne godine prethodno osuđivanim licima		Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju od šest mjeseci do jedne godine licima prethodno osuđivanim za istovrsno ili istovjetno krivično djelo	
	Br.	Procenat	Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Berane	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	1	7,14%	1	7,14%	0	0,00%
Osnovni sud Cetinje	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Danilovgrad	2	22,22%	2	22,22%	1	11,11%
Osnovni sud Herceg Novi	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Kolašin	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Kotor	1	10,00%	1	10,00%	0	0,00%

Osnovni sud Nikšić	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Plav	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Pljevlja	1	10,00%	1	10,00%	0	0,00%
Osnovni sud Podgorica	4	12,50%	2	6,25%	2	6,25%
Osnovni sud Rožaje	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Ulcinj	1	25,00%	1	25,00%	0	0,00%
Osnovni sud Žabljak	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Viši sud Bijelo Polje	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Viši sud Podgorica	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	10	6,76%	8	5,41%	3	2,03%
VIŠI SUDOVI	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
SVI SUDOVI	10	6,45%	8	5,16%	3	1,94%

Što se tiče predmeta u kojima je ova kazna izrečena, najveći procenat onih u kojima je činjenica da se oštećena nije pridružila gonjenju uzeta kao olakšavajuća okolnost zabilježen je pred sudovima u Ulcinju (25%), oko 7% u Bijelom Polju, dok u predmetima vođenim pred svim ostalim sudovima, a u kojima je izrečena kazna zatvora u trajanju između šest mjeseci i jedne godine, nepridruživanje gonjenju nije uzeto kao olakšavajuća okolnost ni u jednom predmetu.

Tabela 15

Sud	Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju od šest mjeseci do jedne godine u predmetima u kojima je kao olakšavajuća okolnost uzeta činjenica da se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju	
Osnovni sud Bar	0	0,00%
Osnovni sud Berane	0	0,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	1	7,14%
Osnovni sud Cetinje	0	0,00%
Osnovni sud Danilovgrad	0	0,00%
Osnovni sud Herceg Novi	0	0,00%
Osnovni sud Kolašin	0	0,00%
Osnovni sud Kotor	0	0,00%
Osnovni sud Nikšić	0	0,00%
Osnovni sud Plav	0	0,00%
Osnovni sud Pljevlja	0	0,00%
Osnovni sud Podgorica	0	0,00%
Osnovni sud Rožaje	0	0,00%
Osnovni sud Ulcinj	1	25,00%
Osnovni sud Žabljak	0	0,00%
Viši sud Bijelo Polje	0	0,00%
Viši sud Podgorica	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	2	1,35%
VIŠI SUDOVI	0	0,00%
SVI SUDOVI	2	1,29%

4.6.4. KAZNA ZATVORA U TRAJANJU DUŽEM OD JEDNE GODINE

Procentualno najveći broj (100%) kazni zatvora u trajanju dužem od jedne godine (u odnosu na broj predmeta u koje je vršen uvid u datom sudu) je izrečen pred Višim sudom u Podgorici (što je i za očekivati s obzirom na vrstu i težinu djela za koja se sudi pred višim sudovima), u Višem sudu u Bijelom Polju i Osnovnom sudu u Danilovgradu se taj broj kreće oko 20%, u osnovnim sudovima u Baru i Podgorici oko 10%, dok je nulta zastupljenost ovih kazni uočena u svim ostalim sudovima.

Opštim povratnicima je ova kazna procentualno najčešće izricana pred Višim sudom u Podgorici (66,67%), znatno manje pred osnovnim sudovima u Danilovgradu i Podgorici, dok je nulta zastupljenost ovih presuda zabilježena je u svim ostalim sudovima.

Što se specijalnih povratnika tiče, ova kazna je zastupljena u 11,11% ukupnog broja predmeta u Osnovnom sudu u Danilovgradu, 3,13 % u Osnovnom sudu u Podgorici, dok je u svim ostalim sudovima zabilježena nulta zastupljenost.

Tabela 16

Sud	Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju dužem od jedne godine		Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju dužem od jedne godine prethodno osuđivanim licima		Br. i procenat izrečenih kazni zatvora u trajanju dužem od jedne godine licima prethodno osuđivanim za istovrsno ili istovjetno krivično djelo/a	
	Br.	Procenat	Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	1	11,11%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Berane	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Cetinje	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Danilovgrad	2	22,22%	2	22,22%	1	11,11%
Osnovni sud Herceg Novi	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Kolašin	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Kotor	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Nikšić	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Plav	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Pljevlja	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Podgorica	4	12,50%	3	9,38%	1	3,13%
Osnovni sud Rožaje	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Ulcinj	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Žabljak	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Viši sud Bijelo Polje	1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%
Viši sud Podgorica	3	100,00%	2	66,67%	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	7	4,73%	5	3,38%	2	1,35%
VIŠI SUDOVI	4	57,14%	2	28,57%	0	0,00%
SVI SUDOVI	11	7,10%	7	4,52%	2	1,29%

Što se same dužine trajanja kazni u ovim predmetima tiče, najduže kazne su po prirodi stvari izricane pred Višim sudovima, i to: kazna zatvora u trajanju od 20 godina za teško ubistvo i pet godina za silovanje, pred Višim sudom u Podgorici, dok su najduže kazne koje smo zabilježili u predmetima pred osnovnim sudovima izrečene u trajanju od dvije godine, i to za nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i za nedozvoljene polne radnje u vezi sa obljubom sa djetetom

u produženom trajanju,⁴⁶ obje pred Osnovnim sudom u Podgorici.

4.6.5. USLOVNA OSUDA

Najveća zastupljenost uslovnih osuda među svim izrečenim sankcijama je zabilježena u osnovnim sudovima u Rožajama, Herceg Novom i Žabljaku, dok je ona najniža u osnovnim sudovima u Danilovgradu i Podgorici.

Povratnicima je uslovna osuda procentualno najčešće izricana pred osnovnim sudovima u Kotoru i Nikšiću (25 i 30%), znatno manje pred osnovnim sudovima u Baru, Herceg Novom, Rožajama i Podgorici, dok je nulta zastupljenost ovih presuda zabilježena je u svim ostalim sudovima. Radi se o opštem povratu u sedam slučajeva, dok je u dva slučaja riječ o istovrsnim djelima, ali je protek vremena (preko 10, odnosno 20 godina) od prethodnog djela uticao na to da ta osuđivanost ne bude prepreka izricanju uslovne osude.

Što se tiče izricanje uslovne osude u predmetima u kojima je kao olakšavajuća okolnost uzeta činjenica da se oštećena nije pridružila gonjenju, ova sankcija je najčešće izricana u Nikšiću (u 50% pregledanih predmeta), nešto manje (oko 30%) u Kotoru, Pljevljima i Bijelom Polju, dok je nulta zastupljenost zabilježena pred osnovnim sudovima u Cetinju, Danilovgradu, Ulcinju, Žabljaku i pred oba viša suda.

Tabela 17

Sud	Br. i procenat uslovnih osuda		Br. i procenat uslovnih osuda izrečenih prethodno osuđivanim licima		Br. i procenat uslovnih osuda izrečenih u predmetima u kojima je kao olakšavajuća okolnost uzeta činjenica da se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju	
	Br.	Procenat	Br.	Procenat	Br.	Procenat
Osnovni sud Bar	2	22,22%	1	11,11%	1	11,11%
Osnovni sud Berane	3	30,00%	0	0,00%	1	10,00%
Osnovni sud Bijelo Polje	5	35,71%	0	0,00%	4	28,57%
Osnovni sud Cetinje	1	25,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Danilovgrad	1	11,11%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Herceg Novi	6	60,00%	1	10,00%	1	10,00%
Osnovni sud Kolašin	2	22,22%	0	0,00%	1	11,11%
Osnovni sud Kotor	5	50,00%	3	30,00%	3	30,00%
Osnovni sud Nikšić	2	50,00%	1	25,00%	2	50,00%
Osnovni sud Plav	4	44,44%	0	0,00%	1	11,11%
Osnovni sud Pljevlja	3	30,00%	0	0,00%	3	30,00%
Osnovni sud Podgorica	6	18,75%	2	6,25%	1	3,13%
Osnovni sud Rožaje	6	66,67%	1	11,11%	1	11,11%
Osnovni sud Ulcinj	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Osnovni sud Žabljak	3	60,00%	0	0,00%	0	0,00%

46 U ovom slučaju je sud kao otežavajuće okolnosti cijenio činjenicu da je okrivljeni ranije osuđivan osam puta (od toga šest puta za djela protiv imovine, jednom za tešku tjelesnu povredu i jednom za zlostavljanje u sticaju sa nedozvoljenim držanjem oružja i eksplozivnih materija, pri čemu je najteža kazna bila kazna zatvora u trajanju od 10 mjeseci za to djelo, dok su ostale bile mahom u trajanju od jednog do dva mjeseca), te okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, odnosno pokazanu drskost okrivljenog da u porodičnoj kući i u iznajmljenom stanu u kojem je živio sa maloljetnom oštećenom i njenom majkom, koristeći u većini slučajeva odsustvo majke oštećene, a njegove emotivne partnerke, nad oštećenom vrši nedozvoljene polne radnje.

Viši sud Bijelo Polje	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Viši sud Podgorica	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
OSNOVNI SUDOVI	49	33,11%	9	6,08%	19	12,84%
VIŠI SUDOVI	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
SVI SUDOVI	49	31,61%	9	5,81%	19	12,26%

4.6.6. IZRICANJE MJERA BEZBJEDNOSTI S POSEBNIM OSVRTOM NA MJERE BEZBJEDNOSTI ZABRANE PRIBLIŽAVANJA I UDALJENJA IZ STANA ILI DRUGOG PROSTORA ZA STANOVANJE

Krivični zakonik u članu 67 predviđa 11 mjera bezbjednosti. Za potrebe ove Analize posebno ćemo se osvrnuti na dvije mjere specifične za oblast rodno zasnovanog nasilja, i to na mjeru zabrane približavanja i udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanje. Zabrana približavanja je izrečena u 22 pregledana predmeta, pri čemu u izrekama šest presuda se ne navodi udaljenost na kojoj se osuđeni ne smije približiti oštećenoj.

Mjera zabrane približavanja je izrečena uz uslovnu osudu u tri pregledana predmeta, uz kaznu zatvora u 16, uz kaznu zatvora i mjeru obaveznog liječenja alkoholičara u dvije i uz rad u javnom interesu i mjeru oduzimanja predmeta u jednom predmetu.

Mjera udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanje je izrečena samo jednom.

Što se ostalih mjera bezbjednosti tiče, samostalno su izrečene dvije mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja na slobodi, jedna mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, dok je jedna mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi kasnije preinačena u mjeru obaveznog psihijatrijskog liječenja na slobodi.

Uz drugu sankciju, mjera obaveznog liječenja narkomana je izrečena u četiri pregledana predmeta, obavezno liječenje alkoholičara u 12, oduzimanje predmeta u pet i protjerivanje stranca iz zemlje u jednom predmetu.

4.6.7. STRUKTURA PREGLEDANOG UZORKA U POGLEDU SAMIH KRIVIČNIH DJELA

Što se tiče samih krivičnih djela, u odnosu na ukupni broj predmeta u koje je vršen uvid, najviše je zastupljeno krivično djelo nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici, i to u 96 predmeta plus šest predmeta u kojima je ovo djelo počinjeno u produženom trajanju. Slijede ugrožavanje sigurnosti (9), proganjanje (8) i laka tjelesna povreda (7).

Tabela 18

Krivično djelo	Br. i procenat krivičnih djela u analiziranim predmetima
Dječja pornografija	1 0,65%
Laka tjelesna povreda	7 4,55%
Laka tjelesna povreda u sticaju sa protivpravnim lišenjem slobode	1 0,65%
Nasilničko ponašanje	2 1,30%
Nasilničko ponašanje u produženom trajanju u sticaju s teškom tjelesnom povredom	1 0,65%
Nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici	96 62,34%

Nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici u produženom trajanju	6	3,90%
Nedozvoljene polne radnje	5	3,25%
Nedozvoljene polne radnje u vezi sa obljubom sa djetetom	1	0,65%
Nedozvoljene polne radnje u vezi sa obljubom sa djetetom u produženom trajanju	1	0,65%
Neovlašćeno fotografisanje	1	0,65%
Proganjanje	8	5,19%
Silovanje	3	1,95%
Silovanje u pokušaju	1	0,65%
Teško ubistvo	2	1,30%
Ubistvo u pokušaju i nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici	1	0,65%
Ucjena u produženom trajanju u sticaju sa proganjanjem	1	0,65%
Ugrožavanje sigurnosti	9	5,84%
Vanbračna zajednica sa maloljetnikom	1	0,65%
Zlostavljanje	3	1,95%
Zlostavljanje u saizvršilaštvu	1	0,65%
Zlostavljanje u sticaju sa nedozvoljenim držanjem oružja i eksplozivnih materija	1	0,65%
Zlostavljanje u sticaju sa protivpravnim lišenjem slobode	1	0,65%
UKUPNO	154	100,00%

Što se tiče djela Nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici, u pet predmeta se radilo o njegovom obliku iz čl. 220, st. 7, Krivičnog zakonika („Ko prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud ili drugi državni organ odredio na osnovu zakona”), tj. o kršenju zaštitne mjere iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, dok se u tri predmeta radilo o okrivljenom koji je prekršio mjeru nadzora iz Zakonika o krivičnom postupku.

4.7. OSTALA ZAPAŽANJA

U pregledanom uzorku, sporazum o priznanju krivice je zaključen u šest predmeta. Ovdje valja napomenuti da okončanje krivičnog postupka donošenjem presude na osnovu sporazuma zaključenog između tužioca i okrivljenog može biti problematično s aspekta oštećene jer ona ne učestvuje ni na koji način u tom dijelu postupka, izuzev što je sud dužan da prilikom donošenja rješenja o usvajanju sporazuma vodi računa da sporazumom ne budu povrijeđena njena prava. Oštećena takođe ima pravo žalbe protiv takvog rješenja, ali u pregledanom uzorku nijesmo naišli na takav slučaj.⁴⁷

Takođe, nijesmo zabilježili nijedan slučaj odlaganja krivičnog gonjenja po osnovu čl. 272 ZKP.

Obaveza uplaćivanja određenog novčanog iznosa u humanitarne svrhe je izrečena u dva predmeta.

U pet predmeta je postavljen imovinskopravni zahtjev, od čega je u tri oštećena upućena na

⁴⁷ Upečatljivi su primjeri u kojima su okrivljeni po osnovu zaključenog sporazuma o priznanju krivice osuđeni na kaznu

parnicu, a u dva se odustalo od postavljenog zahtjeva. Ovaj podatak se odnosi na imovinskopravne zahtjeve postavljene na ročištu za glavni pretres, dok takvih zahtjeva postavljenih na saslušanje pred tužiocem ima znatno više, ali oštećene od njih uglavnom odustaju do glavnog pretresa.

Obrazloženje je u skladu s čl. 458, st. 7, Zakonika o krivičnom postupku izostalo u pet presuda.

Kazna zatvora je drugostepenom presudom preinačena u kaznu zatvora s dužim trajanjem u svega dva predmeta i to:

Predmet 1:

Sa pet mjeseci zatvora na jednu godinu u slučaju u kome sud na strani okrivljenog, iako je to potencirala njegov branilac, nije cijenio kao olakšavajuću okolnost njegovu porodičnost, niti činjenicu da sa oštećenom ima dvoje djece, kao ni činjenicu da se ista nije pridružila krivičnom gonjenju niti je postavila imovinskopravni zahtjev, jer je upravo predmetno djelo za koje je oglašen krivim, izvršio primjenom grubog nasilja prema oštećenju kao nespornom članu svoje porodice, a radi se dakle o krivičnom djelu protiv braka i porodice; takođe, prema navodima iz obrazloženja presude „stav oštećene u konkretnom slučaju ne može biti cijenjen kao olakšavajuća okolnost, što zbog činjenice da isti po ocjeni suda ne predstavlja slobodnu volju oštećene, već je uslovljen njenim zavisnim položajem u odnosu na okrivljenog, što zbog činjenice da je to direktno zabranjeno Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja izričito zahtijeva da odluke nadležnih državnih organa ne zavise od toga da li će žrtve povući svoje izjave i prijave“.

Predmet 2:

Sa devet mjeseci zatvora na jednu godinu u slučaju u kome je drugostepeni sud zauzeo stav da je prvostepeni sud prilikom odmjeravanja kazne optuženom previše vrjednovao olakšavajuće okolnosti kao što je neosuđivanost, jer se isto samo pretpostavlja s obzirom da je optuženi stranac, a sud nije tražio podatke iz kaznene evidencije od njegove države kako se ne bi odugovlačio postupak; takođe, prvostepeni sud je, prema shvatanju drugostepenog suda, potcijenio otežavajuću okolnost „razvojnih poteškoća“ kod oštećene, tj. njen značaj.

Kao primjer izricanja kazne u kraćem trajanju u ponovljenom postupku navodimo primjer presude u slučaju silovanja maloljetnog lica:

Apelacioni sud je usvojio žalbu protiv prvostepene presude kojom je izrečena kazna zatvora u trajanju od četiri godine, dakle ispod zakonskog minimuma za predmetno djelo, jer je sud olakšavajuće okolnosti tretirao kao naročito olakšavajuće, da bi u ponovljenom postupku okrivljenom kazna bila smanjena na dvije godina zatvora.

zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje, u trajanju od 120 dana; na kaznu zatvora u trajanju od 10 mjeseci za produženo djelo ucjene i proganjanje i na uslovnu osudu od šest mjeseci sa rokom provjeravanja od dvije godine za kvalifikovani oblika nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici iz čl. 220, st. 2 (lice koje zlostavlja člana svoje porodice ili porodične zajednice ili prema njemu postupa na način koji vrijeđa ljudsko dostojanstvo), u kojima se oštećene, istina, nijesu pridruživale krivičnom gonjenju, ali isto tako, u slučaju u kome se oštećena pridružila gonjenju, okrivljenom, ranije osuđivanom sedam puta, između ostalog za djela s elementima nasilja, je po osnovu sporazuma za nasilje u porodici izrečena kazna zatvora u trajanju od četiri mjeseca, uz mjeru zabrane približavanja oštećenoj.

Kao upečatljive primjere prekvalifikacije možemo navesti dva slučaja i to:

Predmet 1:

U slučaju izricanja kazne zatvora u trajanju od tri mjeseca za rodoskrvljenje, u prvostepenom postupku koji se inicijalno vodio za silovanje prema maloljetnom licu (prvostepeni sud je zanemario prinudu, VDT se žalio u tom pravcu, pozivao se na Konvenciju o pravima djeteta i isticao da je oštećena saslušavana više puta, uprkos mišljenju stručne službe), da bi u ponovljenom postupku sud donio oslobađajuću presudu pozivajući se na pravilo *in dubio pro reo*, i **presude Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima: Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain i Talat Tepe v. Turkey**; u ponovljenom postupku ni svjedoci majka i otac oštećene ni oštećena ne žele da svjedoče; tokom postupka vidljivo je nastojanje da se djelo prebaci na starijeg brata koji je nekoliko godina ranije izvršio samoubistvo; advokat odbrane je u prvostepenom postupku insistirao čak na prekvalifikaciji iz silovanja u rodoskrvljenje s obrazloženjem da je ono „često na katunima“ i činjenici da je u jednom momentu oštećena prestala da se opire; VDT je pokazao upornost i istrajnost u procesuiranju i nastojanju da zaštiti oštećenu od dalje viktimizacije, kao i od pravljanja krivičnog djela njenim doprinosom koji su svjedoci vidjeli u njenom navodnom „ranijem slobodnom ponašanju“ i „zaklinjali se u život da okrivljeni to nije uradio“.

Predmet 2:

U slučaju postupka koji se vodio za djelo **Teško ubistvo** (ko liši života člana svoje porodice ili porodične zajednice kojeg je prethodno zlostavljao), koje je potom izbacivanjem elementa prethodnog zlostavljanja prekvalifikovano u **Ubistvo**, da bi zbog neuračunljivosti okrivljenom bila izrečena mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, iako su djeca svjedočila da je otac vadio i prije **službeni pištolj** na majku i psihički je zlostavljao, kao i da su planirali da se razvedu ali ih je stariji sin molio da to ne rade, iako se oštećena žalila na ponižavanja od strane okrivljenog, ali i molila djecu da ne govore o nasilju pred njenim roditeljima da ih ne bi zabrinjavala; čitanjem spisa predmeta se stiče utisak da se od prve radnje u pretkrivičnom postupku nije uopšte dovodila u pitanje neuračunljivost okrivljenog, nije bilo kontrolnih vještačenja, niti makar pokušaja podizanja optužnice, za razliku od uobičajenog postupanja policije i tužilaštva pri kome se „kreće“ od najteže kvalifikacije i ostavlja braniocu da pred sudom inicira radnje odbrane i poboljša položaj svog klijenta; sve ovo nažalost dovodi u pitanje nepristrasnost pravosudnih organa budući da je okrivljeni radio kao policajac.

Kao najupečatljivije primjere nesrazmjere kazne učinjenom djelu i okolnostima i neujednačenosti u izricanju kazni među različitim sudovima možemo navesti sljedeće:

Predmet 1:

Presuda Osnovnog suda u Kolašinu za nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici protiv okrivljenog koji je do tada prema kaznenoj evidenciji bio osuđivan 12 puta (za isto djelo, nasilničko ponašanje, tuču, itd.), raniju mjeru zabrane približavanja prema iskazu oštećene nije poštovao, ista je na prijedlog ODT-a ukinuta prilikom izricanja presude, i okrivljeni je osuđen na kaznu zatvora od četiri mjeseca koja se izvršava u prostorijama za stanovanje, bez izricanja bilo kakve mjere bezbjednosti.

Predmet 2:

Presuda Osnovnog suda u Baru za nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici okrivljenom koji je prethodno osuđivan još od mlađeg punoljetstva za tešku krađu, tjelesne povrede i ubistvo u pokušaju, sada osuđen na kaznu zatvora od jednog mjeseca koja se izvršava u prostorijama za stanovanje, bez izricanja bilo kakve mjere bezbjednosti.

Predmet 3:

Presuda Osnovnog suda u Kolašinu za nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici, kvalifikovani oblik (ako je pri izvršenju djela iz st. 1 ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši) u sticaju sa nedozvoljenim držanjem oružja i eksplozivnih materija, sada osuđen na kaznu rada u javnom interesu u trajanju od 360 časova uz izricanje mjere bezbjednosti oduzimanje predmeta i mjera zabrane približavanja u trajanju od jedne godine.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

ZAKLJUČCI

Usklađivanje Crne Gore sa zahtjevima iz Konvencije UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Istanbulskom konvencijom započeto je kako donošenjem novih propisa, tako i izmjenama i dopunama propisa na snazi, prije svega Krivičnog zakonika, Zakonika o krivičnom postupku, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, kao i odgovarajućih podzakonskih akata, zatim donošenjem strateških dokumenata i pratećih akcionih planova.

Ipak, kao što se navodi u Izvještaju OEBS-a iz 2019. godine, iako zakoni „dobro izgledaju na papiru“, postoje problemi u vezi s tim kako se primjenjuju, te iako postojeći zakoni omogućavaju krivično gonjenje za sve vrste nasilja definisanih Istanbulskom konvencijom, u praksi različita tumačenja zakona ograničavaju njihovu primjenu i krivično gonjenje počinitelaca čine manje efikasnim. Pored toga, navodi se da postoje značajne geografske razlike u načinu sprovođenja zakona. Ovo je, nažalost, pet godina kasnije pokazala i ova Analiza.

Kada je riječ o pravnom okviru, stanje se poboljšalo u odnosu na zaključke iz navedenog Izvještaja koji su ukazivali na to da je pažnja bila usmjerena samo na nasilje u porodici, a ne na sve oblike nasilja nad ženama, da partneri van bračnih zajednica nijesu bili adekvatno zaštićeni zakonom, kao i da je primjena zakona u odnosu na različite vrste nasilja bila neujednačena, tj. da psihičko i seksualno nasilje još uvijek nijesu bili prepoznati i krivično gonjeni na isti način kao fizičko nasilje.

Što se tiče načina praćenja podataka vezanih za rodno zasnovano nasilje, čini se da se situacija djelimično, ali ipak ne u dovoljnoj mjeri popravila u odnosu na pomenuti Izvještaj. Nažalost, i dalje ne postoji sveobuhvatna, koordinirana i objedinjena statistika u oblasti rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama, koja bi pomogla da se ovaj fenomen prati kroz slučajeve u praksi, od njegovih uzroka, preko same manifestacije, prijavljivanja nadležnim organima do procesuiranja i otklanjanja posljedica po žrtve u mjeri u kojoj je to najviše moguće.

U kontekstu prethodno izloženih izazova u primjeni zakona i prakse u vezi sa rodno zasnovanim, odnosno nasiljem nad ženama, jasno je da postoji potreba za dubljom analizom trenutnog stanja. Stoga je fokus ovog istraživanja bio na tome da se dodatno razjasni kako sudovi u Crnoj Gori postupaju u slučajevima nasilja nad ženama, te u kojoj mjeri se primjenjuju međunarodni standardi. Takođe, istražena su specifična pitanja vezana za prepreke s kojima se suočavaju žrtve tokom sudskog procesa, kao i efekti kaznene politike u prevenciji nasilja.

Analiza je pokazala da je svega 29,85% žrtava nasilja nad ženama ranije prijavljivalo nasilje, pri čemu nije zabilježen nijedan slučaj da je oštećena izjavila da ranije nije bilo „barem“ verbalnog nasilja, prijetnji, ucjena i slično.

Ukrštanje tih podataka s podacima o ranijoj osuđivanosti počinitelaca ide u prilog zaključku da strah od počinioca, briga za svoju i egzistenciju djece ukoliko se napusti zajednica, zaziranje od osude okoline, predrasuda i stereotipa, kao i ukorijenjenost tradicionalnih shvatanja odnosa među polovima, odnose prevagu nad pokušajima da se iskorijene diskriminacija žena i nasilje nad njima, prije svega njihovim ohrabivanjem da nasilje prijave, a potom pružanjem adekvatne podrške i institucionalnog, prije svega pravosudnog odgovora.

Ne može se zanemariti ni činjenica da oštećene, često i dalje gajeći osjećanja prema okrivljenom, uvjeravaju sebe da će se on promijeniti, pa ga čak i aktivno brane u postupku, kao ni slučajevi

u kojima institucije ne reaguju adekvatno na prijave ili pak obeshrabruju oštećenu potencirajući njen doprinos izvršenju krivičnog djela.

Pitanje pridruživanja oštećene krivičnom gonjenju, koje je od velike važnosti u kontekstu primjene Istanbulske konvencije i prakse Evropskog suda za ljudska prava, pokazuje ozbiljan problem. Iako ove međunarodne norme nameću obavezu državama da procesuiraju djela rodno zasnovanog nasilja *ex officio*, bez obzira na učešće žrtve, situacija u Crnoj Gori je zabrinjavajuća. Manje od 35% oštećenih pridruži se gonjenju, dok je broj onih koji pred tužilaštvom izjavljuju da se ne pridružuju gonjenju gotovo zanemarljiv. To znači da većina žrtava odustane od gonjenja tokom postupka, što može da ukazuje na iste, prethodno navedene, razloge koji žrtve odvrćaju i od prijavljivanja nasilja. Sljedstveno tome, zabrinjava činjenica da je više nego dvostruko veći procenat oštećenih koje su ranije prijavljivale nasilje, ali se sada nijesu pridružile krivičnom gonjenju u odnosu na procenat oštećenih koje su ranije prijavljivale nasilje i sada se pridružile krivičnom gonjenju, pošto se u tom slučaju mora postaviti i pitanje povjerenja žrtava u institucije.

Broj/procenat predmeta pred osnovnim sudovima u kojima je kao olakšavajuća okolnost na strani okrivljenog uzeta činjenica da se oštećena nije pridružila krivičnom gonjenju je visok (33,33%), naročito ako se imaju u vidu Istanbulska konvencija i praksa Evropskog suda za ljudska prava prema kojima odnos oštećene prema djelu i počiniocu ne smije biti od uticaja na procesuiranje ove vrste krivičnih djela jer se ono vrši *ex officio* i obaveza je na strani države.

Povratništvo kod djela s elementom rodno zasnovanog nasilja, naročito nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici, je veoma zastupljen fenomen. Naime, blizu 50% počilaca djela u predmetima u koje je vršen uvid prilikom ovog istraživanja jesu povratnici, pri čemu se u 34,36% predmeta u kojima je počilac povratnik radi o specijalnom povratu, tj. okrivljeni je prethodno osuđivan za istovjetno ili istovrsno djelo. Pred višim sudovima je situacija drugačija, tj. blizu 60% je povratnika, ali nijedan nije ranije osuđivan za istovjetno ili istovrsno djelo, za što razlog ipak može ležati i u samoj prirodi djela za koje se pred ovim sudovima sudi.

Što se kaznene politike tiče, ovo istraživanje zaista govori u prilog da ona jeste preblaga s obzirom na težinu djela i vrstu ugroženog dobra. Naime, u pregledanim predmetima najviše je izrečenih kazni zatvora, 78 njih (ili 50,32%), od čega ih je ukupno za sve sudove 70 izrečeno u trajanju do šest mjeseci, 10 u trajanju od šest mjeseci do jedne godine i 11 u trajanju dužem od godinu dana. Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje izrečena je 13 puta i taj broj je za potrebe ove statistike uključen u broj kazni u trajanju do šest mjeseci. Slijede uslovne osude kojih je u uzorku bilo 49 (od toga jedna sa zaštitnim nadzorom) i nizak i dosta ujednačen broj mjera bezbjednosti kao jedine sankcije, kazni rada u javnom interesu i novčanih kazni kao glavnih.

Najduže kazne su po prirodi stvari izricane pred Višim sudovima, i to: kazna zatvora u trajanju od 20 godina za teško ubistvo i 5 godina za silovanje, pred Višim sudom u Podgorici, dok su najduže kazne koje smo zabilježili u predmetima pred osnovnim sudovima izrečene u trajanju od dvije godine, i to za nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i za nedozvoljene polne radnje u vezi sa obljubom sa djetetom u produženom trajanju.

Što se mjera bezbjednosti specifičnih za djela s elementom nasilja nad ženama tiče, one su uz drugu sankciju izrečene svega 23 puta, tj. u 14,94% pregledanih predmeta i to mjera zabrane približavanja 22 puta i mjera udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanje je izrečena samo jednom. Ova druga je pritom veoma učestalo predmet predstavki pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Istraživanje je pokazalo da je sporazum o priznanju krivice zaključen u šest, odnosno 3,90% predmeta, što nije veliki broj, ali s obzirom na to da oštećena ne učestvuje ni na koji način

u dijelu postupka koji se tiče pregovaranja i zaključenja sporazuma (izuzev što je sud dužan da prilikom donošenja rješenja o usvajanju sporazuma vodi računa da sporazumom ne budu povrijeđena njena prava i što oštećena ima pravo žalbe protiv takvog rješenja), priroda ovog instituta u postupcima koji se vode za djela s elementima rodno zasnovanog, odnosno nasilja u porodici jeste problematična.

PREPORUKE:

• Primjena međunarodnih standarda

Svi pravosudni i drugi državni organi koji učestvuju u krivičnom i prekršajnom postupku treba dosljedno da primjenjuju međunarodne standarde, naročito one iz Istanbulske konvencije koji se odnose na:

- procesuiranje krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja *ex officio*, tokom cijelog postupka, bez obzira na eventualni odustanak oštećene od krivičnog gonjenja
- obezbjeđivanje da se odsustvo ili odustanak od pridruživanja krivičnom gonjenju od strane žrtve ne uzima kao olakšavajuća okolnost na strani počinioca prilikom odmjeravanja kazne
- obezbjeđivanje da se činjenica da počinilac ima djecu ne uzima kao olakšavajuća okolnosti prilikom odmjeravanja kazne, tim prije ako su djeca i sama žrtve nasilja u porodici ili su mu prisustvovala
- obezbjeđivanje da pri odlučivanju o sankcijama, sudovi dosljedno uzimaju u obzir otežavajuće okolnosti predviđene članom 46 Istanbulske konvencije, kao što su recidivizam, posjedovanje oružja, prisutnost djece tokom izvršenja nasilja, način i trajanje nasilja, nanesene povrede, starost žrtve i druge relevantne okolnosti koje dodatno otežavaju položaj žrtve
- obezbjeđivanje dosljedne primjene zaštitnih mjera koje su konkretizovane Zakonom o zaštiti nasilja u porodici, naročito mjere udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanje, čijoj primjeni praksa Evropskog suda za ljudska prava daje primat u odnosu na pitanje prava svojine na stanu ili drugom prostoru za stanovanje u kojima počinilac i žrtva zajeno žive
- obezbjeđivanje da pravila o povjerljivosti koja propisuje nacionalno pravo a koja se odnose na profesionalce određenih struka ne predstavljaju prepreku za njih da prijave akte nasilja
- pružanje zaštite žrtvama od uznemiravanja, odmazde ili ponovne viktimizacije, uključujući obavještanje žrtava i njihovih porodica kada počinilac pobjegne iz zatvora ili bude privremeno ili trajno pušten, kao i pružanje povratnih informacija o podnijetoj prijavi, napredovanju istrage ili postupaka i njihovoj ulozi u njima, kao i o ishodima postupaka
- obezbjeđivanje dosljednije primjene mjera kojima se štiti privatnost žrtava, izbjegava kontakt između žrtve i počinioca u sudu i drugim organima i ustanovama,
- obezbjeđivanje da rokovi zastarjelosti za pokretanje bilo kakvog pravnog postupka u pogledu seksualnog nasilja, uključujući silovanje, prinudni brak, sakaćenje ženskih genitalija i prinudni abortus i sterilizacija budu dovoljno dugi i srazmjerni težini djela u pitanju, kako bi se omogućilo efikasno pokretanje postupka nakon što žrtva postane punoljetna
- posvećivanje posebne pažnje poštovanju međunarodnih standarda u oblasti zaštite djece, i to ne samo prema djeci kao žrtvama nasilja u porodici, nego i djeci kao svjedocima tog nasilja, tokom čitavog postupka, naročito prilikom svjedočenja.

• Unaprjeđenje pravnog okvira

Potrebno je da kreatori javnih politika u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja, odnosno nasilja u porodici, prije svih Vlada, odnosno Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava identifikuju sve nedostatke i neusklađenosti u propisima koje usporavaju ili otežavaju procesuiranje

slučajeva rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama. Usklađenije i detaljnije pravne norme, kako zakona tako i podzakonskih akata, omogućile bi sveobuhvatniju zaštitu žrtava i efikasnije sprovođenje pravde. To nalaže i Istanbulska konvencija čije potpisnice se obavezuju da će preduzeti neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi na državnom nivou usvojile i primijenile efikasne, sveobuhvatne i koordinirane politike koje će obuhvatiti sve relevantne mjere za za prevenciju nasilja, zaštitu žrtava i sankcionisanje nasilnika.

Potrebno je obezbijediti adekvatan zakonski okvir, izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, Zakona o prekršajima i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, da se krivični i prekršajni postupci sprovode efikasnije i bez neopravdanog odlaganja, normiranjem čvrstih mehanizama odgovornosti za nepreduzimanje radnji u propisanim rokovima i nepoštovanje načela hitnosti u postupanju, kao i propisivanjem adekvatnih pravnih lijekova žrtvama nasilja protiv državnih organa i javnih ustanova koji nijesu ispunili svoju dužnost i preduzeli neophodne preventivne i zaštitne mjere u okviru svojih nadležnosti. Potrebno je, dalje, preduzeti neophodne zakonodavne aktivnosti kako bi se osiguralo da odgovarajuće mjere zabrane prilaska odnosno zaštite budu na raspolaganju u svim fazama prekršajnog i krivičnog postupka.

Takođe, potrebno je davanjem adekvatnog pravnog okvira sprovesti aktivnosti predviđene *Nacionalnim planom za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici*, a koje se odnose na uklanjanje proceduralnih prepreka i ograničenja prilikom krivičnog gonjenja za djela prinudnog braka i obezbjeđivanje da namjerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica prinudom ili prijetnjama bude inkriminisano, između ostalog, usklađivanjem Krivičnog zakonika sa standardima Konvencije u dijelu inkriminisanja psihičkog nasilja.

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika bi takođe trebalo primijeniti gore navedeni međunarodni standard koji se odnosi na rokove zastarjelosti krivičnog gonjenja za djela seksualnog nasilja.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti korišćenje riječi u muškom rodu kao generički neutralne forme za muški i ženski rod smatra diskriminacijom po osnovu pola i utvrđuje obavezu orodnjavanja svih instrumenata (normativnih i implementacionih) i strategija u svim oblastima. Ovu obavezu je potrebno ispuniti na nivou cjelokupnog zakonodavstva. Pri tome, i sam Zakon o rodnoj ravnopravnosti je potrebno uskladiti s Istanbulskom konvencijom i njenom definicijom nasilja po osnovu roda, budući da Zakon o rodnoj ravnopravnosti prepoznaje nasilje po osnovu pola.

Potrebno je takođe i usklađivanje Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti Crne Gore sa Istanbulskom konvencijom, kako bi se poboljšali resursi i infrastruktura za pružanje specijalizovanih usluga, poboljšanje međusektorske saradnje, kao i kontrolu rada pružalaca usluga, sve u cilju obezbjeđivanja što kvalitetnije podrške svim ranjivim grupama. I Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti zabranjuje diskriminaciju po polu, ali ne prepoznaje diskriminaciju po osnovu roda niti eksplicitno definiše rodno zasnovano nasilje.

Nadalje, slijedeći obaveze preuzete potpisivanjem i ratifikacijom Istanbulske konvencije, potrebno je obezbijediti pravni okvir kojim bi se omogućilo migrantkinjama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja da dobiju, iz humanitarnih razloga, autonomnu dozvolu boravka.

Naposljetku, potrebno je u svim oblastima društvenog i javnog života imperativnim normama (prije svega Porodičnim zakonom, Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju, Zakonom o kulturi, Zakonom o radu, Zakonom o izboru odbornika i poslanika, Zakonom o medijima, Zakonom o elektronskim medijima, a potom i konkretizacijom kroz podzakonska akta), uspostaviti obavezu svih društvenih činilaca da promovišu promjenu društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja žena i muškaraca u pogledu iskorjenjivanja predrasuda, običaja, tradicije i svih drugih praksi

zasnovanih na ideji inferiornosti žena i stereotipnoj podjeli uloga na muške i ženske, kao efikasne mehanizme odgovornosti za nepoštovanje istih.

Materijalne resurse za sprovođenje gore navedenih mjera potrebno je predvidjeti i obezbijediti prilikom donošenja zakona o budžetu na državnom, kao i odluka o budžetu na lokalnim nivoima.

- **Postrožavanje kaznene politike**

Postrožavanje kaznene politike kroz zakonodavnu djelatnost i rad samih sudova, posebno za povratnike i počinioce teških krivičnih djela, može imati odvraćajući efekat i smanjiti broj ovih krivičnih djela. Kako neujednačena sudska praksa, tako i nedosljedna i neusklađena kaznena politika može doprinijeti nepovjerenju u institucije sistema.

Kazne treba da budu srazmjerne težini zločina i okolnostima slučaja. Izricanje kazni koje su na zakonskom minimumu ili znatno bliže njemu nego zakonskom maksimumu ne djeluju odvraćajuće na počinioce, o čemu svjedoči i visok stepen povrata.

U istom pravcu, ranije utvrđena odgovornost za prekršaje iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici bi se morala sveobuhvatnije sagledavati i uzimati kao otežavajuća okolnost. Takođe, neprihvatljivo je uzimanje činjenice da počinitelj ima djecu kao olakšavajuće okolnosti, tim prije ako su djeca i sama žrtve nasilja u porodici ili su mu prisustvovala.

Naposlijetku, isključivanje mogućnosti zaključenja sporazuma o priznanju krivice Zakonikom o krivičnom postupku za krivična djela rodno zasnovanog, odnosno nasilja u porodici u značajnoj mjeri bi popravilo položaj oštećenih u ovim postupcima, tj. doprinijelo njihovom ravnopravijem položaju i izbjegavanju dalje viktimizacije.

- **Uspostavljanje detaljnih i sveobuhvatnih evidencija u oblasti rodno zasnovanog nasilja**

Nedostatak sistematskog praćenja sprovođenja Istanbulske konvencije i prikupljanja podataka uočen u Izvještaju OEBS-a iz 2019. godine i dalje je prisutan, pa bi uspostavljanje sveobuhvatnih evidencija, prikupljanja i praćenja podataka, na svim nivoima i od strane svih pravosudnih organa, organa državne uprave, kao i ustanova koje imaju nadležnosti u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja, odnosno nasilja u porodici, ali i nevladinih organizacija koje se bave pružanjem određenih usluga podrške žrtvama nasilja, omogućilo praćenje trendova u ovoj oblasti i posljedično, kreiranje boljih i efikasnijih politika, ne samo kaznene, nego i politike prevencije i suzbijanja rodno zasnovanog i nasilja u porodici, ali i politika u oblasti socijalne, dječje i zdravstvene zaštite.

Ovo tim prije što su se, za potrebe primjene Istanbulske konvencije, potpisnice obavezale da prikupljaju ne-zbirne relevantne statističke podatke u pravilnim razmacima, o svim oblicima nasilja na koje se Konvencija odnosi i da podržavaju istraživanja istih, kako bi se proučili uzroci i posljedice, učestalost i stope osude, kao i efikasnost preduzetih mjera.

- **Praćenje i analiza sudske prakse**

U istom pravcu, redovna analiza postupanja sudova u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici radi praćenja primjene međunarodnih standarda, dosljednosti u odlukama i efekata kaznene politike, kako unutar samih sudova, tako i na nivou ministarstva pravde, ali i nevladinog sektora, bi omogućila procjenu postignutih rezultata i dodatno poboljšanje, kako

efikasnosti vođenja samih postupaka, tako i kaznene politike.

Posebnu pažnju treba obratiti na praćenje izricanja i primjene zaštitnih mjera i mjera bezbjednosti izrečenih na osnovu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, odnosno Krivičnog zakonika, i vođenje adekvatnih evidencija u toj oblasti.

- **Ujednačavanje sudske prakse u tretmanu rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama**

Neophodno je da sudovi preduzmu korake ka usklađivanju sudske prakse kako bi se obezbijedio dosljedan, pravedan i efikasan pristup u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i nasilja nad ženama. Trenutno postoje varijacije u sudskoj praksi u pogledu primjene zakona, što može dovesti do različitih ishoda za slične slučajeve. Ova raznolikost stvara pravnu nesigurnost, i može doprinijeti nepovjerenju u institucije i odvratanju žrtava od prijavljivanja nasilja i istrajavanja u krivičnom gonjenju, posebno ako percipiraju pravni sistem kao nepredvidljiv i nedosljedan u zaštiti njihovih prava.

Nadležnosti u oblasti praćenja i ujednačavanja sudske prakse prema Zakonu o sudovima pripadaju Vrhovnom sudu, koji u Opštoj sjednici utvrđuje načelne pravne stavove o spornim pravnim pitanjima koja nastaju u sudskoj praksi, radi obezbjeđivanja jedinstvene primjene zakona od strane sudova, Sjednicama sudija i odjeljenjima sudske prakse na nivou pojedinačnih sudova, ali isti Zakon predviđa i da, u slučaju da u određenom sudu ne postoji odjeljenje sudske prakse, za praćenje i proučavanje sudske prakse predsjednik suda može odrediti jednog ili više sudija.

Takođe, za ujednačavanje sudske prakse je važna koordinacija i saradnja sudova različitih stepena, budući da je svaki sud dužan da sudu višeg stepena, na njegov zahtjev, dostavi podatke i obavještenja, kao i da mu omogući neposredan uvid u rad suda, radi praćenja i proučavanja sudske prakse i kontrole rada sudova.

Na kraju, kao primjer dobre prakse u pravosudnom sistemu, treba navesti obavezujuće Uputstvo za postupanje u slučajevima nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici koje je Vrhovni državni tužilac u oktobru ove godine dostavio osnovnim i višim državnim tužilaštvima. Postojanje sličnog dokumenta na nivou sudova bi u znatnoj mjeri doprinijelo ujednačavanju sudske prakse.

- **Sprovođenje istraživanja o faktorima odustajanja žrtava od gonjenja i povjerenju u institucije**

Potrebno je sprovođenje dodatnih istraživanja od strane kako nadležnih državnih organa i ustanova, tako i nevladinog sektora, kako bi se identifikovali svi ključni razlozi zbog kojih žrtve nasilja odustaju od krivičnog gonjenja. Ova istraživanja bi trebalo da obuhvate detaljnu analizu faktora koji otežavaju proces prijavljivanja nasilja i izazivaju neodlučnost kod žrtava da istraju u postupcima, uključujući strah od odmazde, osjećaj stigme, nedostatak podrške u zajednici, kao i dugotrajne i emotivno iscrpljujuće sudske postupke. Razumijevanje ovih razloga može značajno doprinijeti osmišljavanju ciljanih mjera podrške, prilagođenih stvarnim potrebama i izazovima s kojima se žrtve suočavaju.

Pored toga, istraživanja bi trebalo da obuhvate i aspekte povjerenja žrtava u institucije sistema – sudstvo, tužilaštvo, policiju i druge relevantne službe. Analiza nivoa povjerenja i percepcije efikasnosti ovih institucija važna je za razumijevanje kako institucije mogu bolje odgovoriti na potrebe žrtava i na koji način mogu djelovati u svrhu prevencije i zaštite. Podaci

dobijeni istraživanjima bi trebalo da pomognu u kreiranju mjera koje bi omogućile efikasniju institucionalnu podršku, a time i povećali povjerenje u sistem.

- **Osnaživanje mehanizama institucionalne i vaninstitucionalne pomoći žrtvama nasilja**

Potrebno je organizovati dodatne obuke za sudije, tužioce i druge nosioce pravosudnih funkcija, ali i pripadnike Uprave policije, službenike Centra za socijalni rad, zdravstvene radnike itd. s fokusom na razumijevanje dinamike nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, uključujući fizičke, psihološke i socijalne posljedice po žrtve.

Posebnu pažnju, osim na zdravstvene, treba usmjeriti i na prosvjetne radnike, s obzirom na njihovu ulogu u prepoznavanju djece koja su svjedoci ili žrtve nasilja u porodici.

Obuke bi trebalo da budu usmjerene na prepoznavanje specifičnih obrazaca i oblika nasilja, razumijevanje faktora koji utiču na prijavljivanje, odnosno neprijavlivanje nasilja, kao i na osnaživanje primjene međunarodnih standarda, posebno u vezi s Istanbulskom konvencijom. Takođe, važno je da obuke uključe praktične aspekte – razmjenu iskustava iz prakse, studije slučajeva i primjere pozitivne prakse – kako bi pravosudni sistem što efikasnije pružio zaštitu žrtvama i osigurao odvratajući efekat na počiniocima.

Uspostavljanje novih i osnaživanje postojećih, kako institucionalnih, tako i vaninstitucionalnih mehanizama zaštite i pružanja podrške žrtvama rodno zasnovanog, odnosno nasilja u porodici, između ostalog izmjenama i dopunama propisa u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, treba da obezbijedi efikasniju psihološku i socijalnu, ali i pravnu pomoć i podršku žrtvama. Ta pomoć i podrška treba da budu specijalizovane i pojačano senzibilne s obzirom na vulnerabilnost kategorije pogođene ovom vrstom nasilja, ali i uključuju ispunjavanje zakonske obaveze hitnog postupanja u slučajevima nasilja u porodici.

- **Organizacija obuka i kampanja za građane i građanke**

Nevladine organizacije, organizacije koje se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava i drugi relevantni subjekti trebalo bi da organizuju obuke, kampanje i radionice za građane i građanke s ciljem povećanja svijesti o nasilju nad ženama i rodno zasnovanom nasilju. Ove aktivnosti bi trebalo da budu usmjerene na razumijevanje prirode i posljedica nasilja, uključujući fizičke, psihološke i socijalne aspekte koji pogađaju žrtve, kao i na prepoznavanje obrazaca nasilničkog ponašanja i predrasuda koje često onemogućavaju prijavljivanje nasilja. Ključni elementi obuka treba da uključuju edukaciju o pravima žrtava, dostupnim oblicima institucionalne i vaninstitucionalne podrške, kao i relevantnim međunarodnim standardima, naročito onima koji proizlaze iz Istanbulske konvencije. Ove aktivnosti bi trebalo da sadrže praktične elemente poput studija slučajeva i primjera pozitivne prakse, kao i otvorene diskusije koje podstiču razmjenu iskustava i smanjenje stigmatizacije žrtava. Takođe, važno je osigurati da edukativni sadržaji budu dostupni različitim društvenim grupama, uključujući manjinske i ranjive kategorije, kako bi što veći broj građana bio informisan o važnosti nulte tolerancije prema nasilju i kako bi se zajedničkim naporima stvorila osnova za podršku žrtvama i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja u društvu.

LITERATURA

- CeMI: *Izveštaj o online nasilju i govoru mržnje prema ženama u politici u Crnoj Gori*, 2024 <https://cemi.org.me/me/post/izvjestaj-o-online-nasilju-i-govoru-mrznje-prema-zenama-u-politici-u-crnoj-gori-1172>
- Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)
- Krivični zakonik Crne Gore („Službeni list RCG”, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i „Službeni list CG”, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 - ispravka, 144/2021 i 145/2021 i 110/2023)
- *Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023-2027. godine*
- Opuz protiv Turske, predstavka br. 33401/02 (ESLJP 9. jun 2009. godine)
- Predstavka Kalucz v. Hungary (ESLJP 24. april 2012)
- Predstavka Kowal v. Poland (ESLJP 18. septembar 2012)
- Predstavka M.S. v. Italy (no. 32715/19) (ESLJP 7. jul 2022)
- Predstavka Volodina v. Russia (ESLJP 9. jul 2019)
- *Priručnik za izvještavanje o rodno zasnovanom nasilju prema ženama* <https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/534203.pdf>
- *Revizija uspjeha - Uspješnost sprovođenja rodno odgovornog budžetiranja u Crnoj Gori - konačni izvještaj*, Državna revizorska institucija, Podgorica, 2023
- *Rodno zasnovano nasilje - priručnik za prevenciju rodno zasnovanog nasilja među mladima*, https://www.crvenalinija.org/publikacije/prirucnik_rodno_zasnovano_nasilje
- Sanja Čadenović, *Studija usklađenosti Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Istanbulske konvencije, Sigurna ženska kuća*, 2024, <http://szk.co.me/wp-content/uploads/2024/10/kompletna-STUDIJA.pdf>
- Slobodanka Konstantinović Vilić, Kosana Bekker: *Femicid kao rodno zasnovano nasilje* https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2018/SRB_GKH_Desk%20research_national%20and%20international%20legal%20framework%20on%20femicide.pdf
- *UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), CEDAW General Recommendation No. 19: Violence against women, 1992, General comments*, 6, <https://www.legal-tools.org/doc/f8d998/pdf/&ved=2ahUKEwi4r8KY2dX>
- Ustav Crne Gore („Sl. list CG”, br. 1/2007 i 38/2013)
- Zakon o prekršajima („Sl. list CG”, br. 001/11, 006/11, 039/11, 032/14, 043/17 i 051/17)
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti („Sl. list RCG”, br. 046/07 od 31.07.2007, 073/10 od 10.12.2010, 040/11 od 08.08.2011 i 035/15 od 07.07.2015)
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Sl. list CG”, br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017, 059/21 od 04.06.2021, 145/21 od 31.12.2021, 145/21 od 31.12.2021, 003/23 od 10.01.2023)
- Zakon o unutrašnjim poslovima („Sl. list CG”, br. 70/2021, 123/2021, 3/2023 i 84/2024)
- Zakon o zabrani diskriminacije („Sl. list CG”, br. 046/10, 040/11, 018/14 i 042/17)
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Sl. list CG”, br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011)
- Zakon o zaštitniku ljudskih prava („Sl. list CG”, br. 42/2011 i 32/2014)
- Zakonik o krivičnom postupku („Sl. list CG”, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Odluka US CG, 2/2015 - Odluka US CG, 35/2015 (čl. 88-91. nisu u prečišćenom tekstu), 58/2015 - drugi zakon, 28/2018 - Odluka US CG, 116/2020 - Odluka US CG, 145/2021, 54/2024 i 58/2024 - ispravka, v. Rješenje US CG - 87/2023)

CIP - КАТАЛОГИЗАЦИЈА У ПУБЛИКАЦИЈИ
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ,
ЦЕТИЊЕ

ISBN 978-9911-556-27-1
COBISS.CG-ID 31613444

